

Yesu Keriso Varana Biibiina
Mak
Igirumi
(Mark)
Vonaviakova

Yesu kana kivikivina Mak igiruma bo, ‘Yesu Keriso God Natuna varana biibiina na weni.’ Ina giruma kamoni Mak ivi debei da Yesu na ke sisiya kava ma ere rewapanina bera ipeyari iberai. Ikikava ivi beyebeyena, ikikava kanuma beroberosi ighegavovorisi, ma ikikava wawaya i berabero inotatawei na weni berasi peyarina Yesu ina rewapana ivi debei kurita. Ma bade Yesu ivi debe meyei da tuna na ‘Wawaya Natusi’ ioru ku dobu da ina yawasa ivere meyei ma wawaya ivotawesi da i berabero ikiibutawei.

Ikikava Mak igiruma na maninina ma rewapanina ma aviyavisina Yesu iberai na tuna ivi sisiyei ma aviyavisina Yesu ivi beyebeyena na ke iti sisiya kirakiiyei. Kunona Jon Babaito ina biga gisi vaghina ivi sisiyei ma bade muriyai ikikava Yesu ibabaito ma warereyai ruyagha ipanani na ivi sisiyei. Nani murinai Mak ivi karei da Yesu ina biga ivi debei, ivoneta ikikava ivivi beyebeyena ma bade ikikava wawaya ivivi yawasisi. Ma varagutugutuna enenae na ivi debei kurita da nani kamoni kana kivikivina Yesu akovina iviiviiya. Ma bade iyavo kava ighaviyei na i nuwapughu kurina irakaradata. Ma Mak ina giruma turinai na aviyavisina itupuwa Pam Sande da ku

Ista Sande kamoni, ikikava Yesu ituparatui ma ikikava rabobowai ivomiiri na peyarina ivi sisiyei.

Mak 16:8 murinai na aviyavisina Mak igirumi na rorova mara katamaninai iwapa. Muriyai wawaya viya na ti mani i nota igirumi da Mak ina buka damona iterei.

Mak ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1-13 Giruma ivotawei.

Sapta 1:14 da ku 9:50 Yesu ina biga Gariri kamoni.

Sapta 10:1-52 Yesu ina baba Gariri da ku Jerusalem.

Sapta 11:1 da ku 15:47 Yesu ina biga turina Jerusalem kamoni ma barabaranai.

Sapta 16:1-8 Yesu rabobowai ivomiiri.

Sapta 16:9-20 Yesu irumatara wawaya kurisi ma ighae ku kunuma.

Jon Babataito idima.

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Yesu Keriso* na God Natuna ma varana biibiina tikarei. ² Peroveta Aisaya igiruma da God ivona bo,

“Aku yonayona maghinomuwai ana vonatawei,

Tuna am keta ina vovunaghi.”*

³ “Wawaya sago warereyai erurukwatu bo,

‘Bada epipisi, tuna kubiine kovovunagha meyemi,

ina keta maninina koberai.’ ”*

---

* **1:1:** Keriso: Grik damsi gamosi evonavona bo ‘Keriso’ ma Hibru damsi gamosi evonavona bo ‘Mesaya.’ Ivi ruwa iyamna ‘God ina Vivinevine Wawayina.’ * **1:2:** Mal 3:1 * **1:3:** Isa 40:3

⁴ Ma vaghina Jon inekiibau da warereyai wawaya ibababataitosi ma idimadima, ivonavonesi bo, “Ami berabero kubiine kovinimaya ma ami nota korereghi da nani berasi kona takuputei ma kona babataito. Nakanani kona berai na God ami berabero ina notatawei.”
⁵ Ma wawaya peyarisi Judiya dobuna ma Jerusalem kamoni ikiikiibau Jon kurina da i bera beroberosi ivivi mamatarei ma Jodan okowinai Jon ibababataitosi.

⁶ Ma Jon kana gara na kamel vunivuninai iya-
 moni ma borikiide borinai iveruviviri. Ma kana vavai na madikapoka ma manigewa.* ⁷ Ma ina dima kamoni ivona bo, “Wawaya sago murikuwai epipisi na tuna ina rewapana irakata kirakai, ke taku nakanani. Taku ke tomowa ki-
 imataniku da ata tawopika da kaena kana terepa-
 para uravina ata rupamatawei. ⁸ Taku na okowai ababataitomi ma tuna na Kanuma Vovokaravinai ina babataitomi.”

Jon, Yesu ibabataitoi.

(Mat 3:13–4:11; Luk 3:21–22, 4:1–13)

⁹ Ke mara gurina ma Yesu ivomiiri da Nasaret meygina Gariri dobuna kamoni ikuyowei ma inae Jon kurina da Jodan okowinai ibabataito.
¹⁰ Ma okowa kamoni igheghetawei na ikita da kunuma itamotate ma Kanuma Vovokaravina iororu kurina, kitana nakanani ma gabubu. ¹¹ Ma God gamona kunumai ivona bo, “Tam na natuku vaghata. Tam na nuwanuwaku, ainuwabiibi-
 iyem.”*

---

* **1:6:** 2Kgs 1:8   * **1:11:** Gen 22:2; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 3:17, 12:18; Mak 9:7; Luk 3:22

Seitan, Yesu iruyaghai.

¹² Nani murinai Kanuma Vovokaravina Yesu ivi nowei da maninina inae ku warere. ¹³ Mara 40 warereyai imakamakai ma nani kamoni Seitan iruruyaghai. Ma Yesu ghamoghamo dipa yavata imakamakai ma aneya ikoyakoyagha bubuni.

Yesu wito damsi ikwatusi da kana kivikivina.
(*Mat 4:12-22; Luk 4:14-15, 5:1-11*)

¹⁴ Jon ku gabura itereruwei ma murinai na Yesu inae ku Gariri dobuna ma God varana biibiina idimadime. ¹⁵ Ivona bo, “Karako na marana vaghata ipisi. God ina vikiivavona namada enenekiibau kurimi. Ami berabero kovinimaye. Ma komiirikupukuputei. Ma God varana biibiina kovi tumaghane!”*

¹⁶ Mara sago Yesu Gariri tokana baranai ibaba inenae da Saimon tina kikei Anduru yavata ikitisi. Ti na wito damsi ma i wito itawetawei. ¹⁷ Ma Yesu ivonesi bo, “Kopisi, kokiviniku. Ma ani beyemi da wawaya kona konisi.” ¹⁸ Yaghiyaghinai i wito ivoterei ma ikivini.

¹⁹ Ma Yesu ibaba gisina inae na Zebedi natunatuna Jemes da Jon ikitisi waka kamoni i wito ivovovunaghi. ²⁰ Yaghiyaghinai ikwatusi ma i mai ina bigabiga wawayisi yavata waka kamoni ikuyowesi ma Yesu ikivini.

Yesu kanuma berona ikwavini.
(*Luk 4:31-37*)

²¹ Yesu kana kivikivina yavata inae ku Kapeniyam kwanatuna. Ma viyakam marana inekiibau na inae ku kiki numana da irui ma vibeyebeyena ivi karei. ²² Ma wawaya ina

---

* **1:15:** Mat 3:2

vibeyebeyena ivi yanei na ivi deyei, iyamna tuna ke vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi nakanani. Ivivi beyebeyena na nakanani ma rewapana ghamana gwabinai.*

²³ Ma tomowa sago ku kiki numana irui ma gwabinai na kanuma berona irunuma. ²⁴ Ma ikiirara bo, “Yesu, Nasaret wawayim! Avi kuna berai kurikai? Kupisi da kuna gwaramutukai, bo? Akovim da tam God ina wawaya vovokaravim!”

²⁵ Ma Yesu kanuma berona iyeghai bo, “Kawam epota. Tomowina kekiibutawei!”

²⁶ Ma kanuma berona tomowina inuke kiraki-iyeyi, ikiirara ma ikiibutawei. ²⁷ Ma wawaya kudu-bisi ivi deyei. Ma ti mani kamosiyai ivonavona bo, “Ikikava? Vibeyebeyena vuna etereterei na ivi rewapana kirakai. Ma bade kanuma beroberosi kurisi isisiya na evovotekatekei!”

²⁸ Ma yaghiyaghinaisi sisiyina ikiibau, dobu ine yavui da wawaya peyarisi Gariri kamonai ivi yanei.

Yesu wawaya peyarisi ivi yawasisi.

(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Yesu ma kana kivikivina kiki numana iki-ibutawei ma Jemes da Jon yavata inae Saimon da Anduru i ku numa. ³⁰ Ma Saimon rawana wavinena igubaga, ininina imuyamuya kirakai na ina kepana tepanai ikenakena. Yesu inekiibau na wawaya yaghiyaghinaisi ivonei da wavinena igubaga. ³¹ Ma irui kurina, imana iviyya ma ivovi-makiini na ininina inuba da iyawasa. Ma ivomiiri da ikoyagha bubunisi.

---

* **1:22:** Mat 7:28-29

³² Ravi ipika ma madegha ivokutuvi na kwanatu damsi i wawaya gubagubagisi ma iyavo kava kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma na peyarisi irutinapiyesi Yesu kurina. ³³ Kwanatu damsi kudubisi numa maghinonai ivi kiidaburana, ³⁴ ma Yesu wawaya peyarisi kii gubaga bogii ma bogiiyai na ivi yawasisi. Ma bade kanuma beroberosi wawaya gwabisiyai na peyarisi ikwavinisi. Ma kanuma beroberosi ivonatanisi da ke ini sisiya, iyamna iakovi da Yesu na iyai.

Yesu Gariri kamonai idima.
(Luk 4:42-44)

³⁵ Mara tomtom didibarinai Yesu ivomiiri numa ikiibutawei inae ku dobu makiwapana ma nani dobunai iniponipowana. ³⁶ Ma Saimon turaturana yavata ivi karei da Yesu iekewekwai. ³⁷ Ma ipanani na ivonei bo, “Wawaya peyarisi iekwekwim.”

³⁸ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kegha, tanae ku kwanatu viya da bade ti damsi kurisi ana dima. Tuna bigana kubiine apisi.”

³⁹ Vaghina ma Gariri dobuna ine yavui, i kiki numasi kamosiyai idimadima ma kanuma beroberosi wawaya gwabisiyai ikwavikwavinisi.*

Yesu tomowa ivi yawasi.
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Tomowa sago ipisi Yesu kurina, tuna gubaga berona iviia da ininina kudubina ivi beroi. Maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma ivi nowi bo,

---

* **1:39:** Mat 4:23, 9:35

“Kuna kayowei na kuni biibiiniku da ana yawasa. Akovim da tam kovokovoghim.”†

⁴¹ Ma Yesu ivi kamyuyuwei na ivororona da tomowina ivotovoni. Ma ivona bo, “Aivagh-inei. Keyawasa.” ⁴² Ma yaghiyaghinai kana gubaga ikovi da iyawasa. ⁴³ Muriyai da tomowina ita vonatawei ita nae, Yesu ivonatani da ke weni berana iti sisiyei. Ivona bo, ⁴⁴ “Kevi yaneku. Ke kuni mamatara da taku avi yawasim. Kenae taparoro badana kurina da ina kitim da kuyawasa. Ma Moses ina vonaviyoyovana kenunuri da ke suwara. Nakanani wawaya kurisi kuni debe meyem da gubaga gwabimuwai ikovi.”*

⁴⁵ Ma kegha, tomowina inae da ikweya wawapapa da wawaya peyarisi varana ivi yanei. Tuna kubiine Yesu ke kovokovoghina da debiiyai ita rui ku kwanatu kamosi ma dobu makii-wapasiyai imakamakai. Ma patana da wawaya peyarisi dobu bogii ma bogiiyai inenae kurina.

2

Yesu digadigana ivi yawasi.

(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Mara viya ikovi na Yesu ivovirame ku Kapeniyam kwanatuna. Ma wawaya sisiya ivi yanei da ina ku numa inekiilbau. ² Ma koroto ghamana iriyei kurina da numa kamona itupo ma bade wawaya matariyai matuketa imiiripotei da ke sago taraboga ita makai. Ma Yesu na

---

† **1:40:** Gubagina kana vava leprosy, tuna giipo ma eberabera da wawaya tupuwina ikanikani ma inivisi damina ke ita viiviini.

* **1:44:** Lev 14:1-32

God vonana idimadime i kurisi. ³ Ma nani kamoni tomotomowa ruwamaruwa inekiibau. Kwinasi digadigana ritowai ipawoi da ita nae Yesu kurina. ⁴ Ma taraboga kegha da ita neriya kurina iyamna koroto irakata kirakai. Tuna kubiine ipawoi ighae da ku numa tepana ma imapatana Yesu imiimiiri na tepanai taraboga iberai da kwinasi ritowai ivi yoyowi da ioru kurina. ⁵ Yesu damina iviia da i vitumaghana irakata kirakai da digadigana kurina ivona bo, “Natuku, am berabero anotatawei.”

⁶ Ma korotona kamoni na vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya imakamakai. Ma ivivi nuwanotanota bo, ⁷ “Avi kubiine weni tomowina nakanani isisiya? God iavaberowei, iyamna God ina kina kava kovokovoghina da berabero ina notatawei.”

⁸ Yaghiyaghinai Yesu i nota gavugavusi iakovi na ivonesi bo, “Avi kubiine nakanani koinuwanotanota? ⁹ Meni sisiyina itekateka? Itekateka da digadigana kurina ata vona bo, ‘Am berabero anotatawei.’ Ma ibagibagi kirakai da kurina ata vona bo, ‘Kevomiiri, am kepana kekavari ma kebaba,’ iyamna matamiyai kona kitai da ina yawasa bo kegha. ¹⁰ Bera bagibagina ana berai da ini matakira kurimi da taku Wawaya Natusi aku rewapana dobuwai emakamakai da berabero ana notatawei.” Ma digadigana ivonei bo, ¹¹ “Avonavonem, tam kevomiiri, am kepana kekavari ma kebaba kenae am ku numa.”

¹² Ma tomowina yaghiyaghinai ivomiiri, ina kepana ikavari ma koroto matasiyai ibaba iki-ibau. Ma peyarisi ivi deyei ma God ivi ghegheni

da ivonavona bo, “Ke meyani bera nakanani kata kitai!”

Yesu, Livai ikwatui.
(*Mat 9:9-13; Luk 5:27-32*)

¹³ Mara sago Yesu ivovirame ku Gariri tokana. Ma toka baranai na koroto ghamana iriyei kurina, ma ivi karei da ivi beyebeyena kurisi. ¹⁴ Ma ibaba inenae da tomowa sago ikitai, tomowina na Arupiyasi natuna Livai. Tuna ina biga gawarinai imakamakai ma teks mane wawaya gwabisiyai iyuyuna. Ma Yesu ivona bo, “Kekiviniku.” Ma vaghina Livai ivomiiri da ikivini.

¹⁵ Nani murinai Yesu, Livai ina numiiyai ikamkam. Ma bade koroto ghamana iyavo kava mara nonowa Yesu yavata ibababa, kamosiyai na teks yuyuna wawayisi ma berabero wawayisi, peyarisi na Yesu ma kana kivikivina yavata ikamkam. ¹⁶ Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi Yesu ikitai. Ti na Perisi damsi ma ke iti vaghinei da berabero wawayisi ma teks yuyuna wawayisi yavata ikamkam. Tuna kubiine kana kivikivina ivi tarakiiyanesi bo, “Avi kubiine wawaya beroberosi yavata ekamkam?”

¹⁷ Yesu ivi yanesi ma ivonesi bo, “Wawaya yawayawasisi na yaboyabo ke ita kayokayowei, gubagubagisi kava. Ke ata pisi wawaya maninisi kubiisi. Taku apisi da berabero wawayisi ata kwatusi.”

Yesu visiya ivi sisiyei.
(*Mat 9:14-17; Luk 5:33-39*)

¹⁸ Mara sago Jon Babataito kana kivikivina ma Perisi damsi ivivi siya. Ma wawaya viya inae Yesu

kurina ma ivona bo, “Avi kubiine kam kivikivina ke ita vivisiya? Perisi damsi kii kivikivina ma Jon kana kivikivina na peyarisi isiya, ma kam kivikivina na kegha.”

¹⁹ Ma Yesu miibiiyai ivonapotesi bo, “Tomowa ina tavine na kam ghamana ina terei. Ma nani kamonai turaturana ke ini siya, ti na i tomowa yavata ina kam. ²⁰ Ma marana ina nekiibau da turaturana tomowina ini wapai ma nani maranai visiya ini karei.”

²¹ “Ma sago na ke ita biibai da gara wadubona tamosikana kuta viiya ma gara vuna sinamina na wadubona tepanai kuta terei ma kuta popopotai. Kuta kowai na gara vuna na ita gisi ma katamanina na kegha da tarabogina ita tinavinabanabai. ²² Ma bade ke ita biibai da wain vuna kuna tepoi ghamoghamo bekana katamanina ku kamona, iyamna beka katamanina na bagibagina. Ke kovokovoghina da ita rakata maranai wain kamonai ina puropuro ma ina dodo. Kuta berai na beka iti kwata, ma wain yavata peyarina iti beroi. Tuna kubiine mara nonowa wain vuna ku beka vuna pikapikana tatepoi da ina makai bubuna.”

Viyakam marana ina bada.

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Viyakam marana sago Yesu kana kivikivina yavata ibababa ma keta na vao sago itupakiiyaraghi, kamonai na whiti. Ma kana kivikivina ivi karei da whiti vavina ivivi tinamuyana ma ikamkam.* ²⁴ Ma Perisi damsi Yesu kurina ivona

---

* **2:23:** Deut 23:25

bo, “Kekitisi, vonaviyoyovana ikiigiyei. Karako na viyakam marana ma evovobagibagi.”

²⁵ Ma ivonapotesi bo, “Giruma katamana kovi yavi na kotakova bubuni da aviyavisina ita kaekiki David iberai maranai turaturana yavata vitonara ikarakarisi.* ²⁶ Taparoro badana ghamana Abiyata ina mariyai na Kiivavo David irui God ina ku Taparoro Numana ma suwara parawina iviia da ikani. Ma bade turaturana iveresi da ti yavata ikani. Ma vonaviyoyovana kamoni iterei da suwara parawina na vovokaravina ma taparoro babadisi kava ita kani ma kegha da David ivi kiigiyei.”*

²⁷ Muriyai ivonesi bo, “Wawaya iyamonisi ma kubiisi viyakam marana iterei da iti vitesi. Ma ke viyakam marana ita terei iti nao ma muriyai wawaya ita yamonisi. ²⁸ Ma Wawaya Natusi na Bada. Ma nani kamoni na bade viyakam marana ibadei.”

3

Yesu tomowa gibegibesina ivi yawasi.

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ Viyakam marana sago na Yesu ivovirame ku kiki numana. Ma numana kamoni na tomowa sago imana gibegibesina. ² Ma Perisi damsi viya keta iekwekwai da ikikava Yesu iti wavui. Tuna kubiine ikitakita bogai da nani gibegibesina iti yawasi bo kegha. Viyakam maranai iti yawasi na vonaviyoyovana iti kiigiyei. ³ Ma Yesu gibegibesina ivonei bo, “Kepisi wike da koroto

---

* **2:25:** 1Sam 21:1-6   * **2:26:** Lev 24:9

maghinosiyai kuna miiri.” ⁴ Ma Perisi damsi ivi tarakiyanesi bo, “Vonaviyoyovana kamoni na aviyavisina ivi vaghinei da viyakam maranai kata bera? Bera biibiisi bo bera beroberosi? Wawaya tiyawasisi bo takiiviberosi?”

Ma ti na kawasi ipota. ⁵ Yesu ikitavirevire ma nuwanuwana ipughu kurisi. Ma bade nuwanuwana idugara kirakiyei da nuwanuwasi na gudugudusi. Ma nani gibegibesina ivonei bo, “Kevororona.” Ivororona ma imana iyawasa. ⁶ Ma Perisi damsi ikiibau inae Kiiavavo Herodi ina wawaya kurisi. Ma yavata ivivi ogatara da ikikava Yesu iti raboboi.

Koroto ghamana Yesu ikivini.

⁷ Yesu ma kana kivikivina ikiibau inae ku Gariri Tokana. Ma Gariri damsi peyarisii ikivini. ⁸ Ma bade koroto ghamana Yesu sisiyina ivi yanei da dobu rabarabai ipisi. I dobu na Judiya dobuna, Jerusalem, Idumeya dobuna, Taya ma Saidon kwanatusi ma dobu viya Jodan okowina nevanai. ⁹ Koroto irakata kirakai da Yesu kana kivikivina ivonesi da waka gisina ita tinapiyei da maranai koroto ita riyatawei na ita geru.* ¹⁰ Wawaya ipeyari namada ivi yawasisi tuna kubiine gubagubagisi peyarisii ivivi riyaa kurina da ita votovoni. ¹¹ Ma wawaya viya kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma na ti damsi Yesu ikitai ma maghinonai itawotawotesi ma ikiikiirara bo, “Tam God Natuna!”

¹² Ma Yesu iyeghisi da ke iti mamatara da tuna iyai.

---

* **3:9:** Mak 4:1; Luk 5:1-3

*Yesu ina aposol ivi 12 ivinesi.
(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)*

¹³ Yesu ighae ku koya barana ma ina kayowana wawayisi ikwatusi da ita pisi kurina na wawayisi ighae. ¹⁴ Ma ivi 12 ivinesi da ti na ina aposol* da yavata ita makai ma ita baba. Ma bade ita vonatawesi da ita dima, ¹⁵ ma rewapana ita veresi da kanuma beroberosi ita kwavinisi.

¹⁶ Tomotomowisi ivi 12 kii vava na weni. Saimon, tuna na Yesu ivi vavei Pita, ¹⁷ ma Zebedi natunatuna Jemes ma Jon, ti na Yesu ivi vavesi Bowanajesi, vavana iyamna warikewayekeya natunatuna. Ma bade ¹⁸ Anduru, Piripo, Batoromiya, Matiu, Tomas, Arupiyasi natuna Jemes, Tadiyas, Saimon, tuna Zelote† wawayina, ¹⁹ ma Judas Iskariyot, tuna wawayina karakava Yesu ini wawanei.

*Yesu ma Berusiburu.
(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23, 12:10)*

²⁰ Yesu ku numa irui, ma bade koroto ghamana iriyei kurina da ke kovokovoghina da tuna ma kana kivikivina yavata ita kam. ²¹ Ma ina rakaraka ivi yanei da ikikava Yesu imakamakai na ipisi da ita rutinatawei. Ma ivona bo, “Yesu ineghanegha.”

²² Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya Jerusalem kwanatunai ipisi ma ivonavona bo, “Berusiburu Yesu itowatepani. Tuna na kanuma beroberosi i kiivavo ma rewapana iverei da kanuma beroberosi erurukwavina.”*

---

* **3:14:** Aposol: Aposol iyamna wawaya da ivonatawei. † **3:18:** Zelote: Zelote damsiki kayokayowei da Israel kamonai Rome i vidadana ita kutawei. * **3:22:** Mat 9:34, 10:25

²³ Ma Yesu ikwatusi ipisi kurina ma miibiiyai ivi sisiya kurisi, ivona bo, “Avi kubiine Seitan ina vomiiiri da Seitan ina kwavini? ²⁴ Mikeda dobu sago kamonaí wawaya ita totoi da ti mani kavakava kamosiyai iti ghaviya na i rewapana ita gisi ma peyarisi ita peku. ²⁵ Bo mikeda rakaraka sago kamonaí wawaya iti kawapata na ke kovokovoghina da nani rakarakana ita miirikikina. ²⁶ Ma bade nakanani Seitan tuna mani ina wawaya yavata iti kawapata na ke kovokovoghina da ita miirikikina, ita peku.”

²⁷ Ma Yesu miiba sago iterei, ivona bo, “Wawaya ita rui tomowa rewapanina ina ku numa da ina sawara ita yapi na kunona tomowina imana ma kaena ita patumi ma muriyai da ina numa ita rikai da ita yapi.”

²⁸ “Ma vonavaghata avonavonemi da God wawaya i berabero ma i avabero bogii ma bogiiyai ina notatawei ²⁹ ma berabero sago kava na ibero kirakai da ke meyani ina notatawei. Iyavo kava Kanuma Vovokaravina ini avaberowei na i berabero na makamakii nonowina.”* ³⁰ Wawaya ivonavona da kanuma berona Yesu itowatepani, tuna kubiine weni sisiyisi iterei.

*Yesu ina maduwa ma titina yoghoyogho.
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)*

³¹ Ma Yesu ina maduwa ma titina yoghoyogho inekiibau da matarai imiimiiri, ma sisiya ivonatawei da Yesu ita kiibau. ³² Koroto ghamana Yesu imakiigwagwari ma wawaya ivonei bo, “Am

---

* **3:29:** Luk 12:10

maduwa ma titim yoghoyogho matarai na ekwekwim.”

³³ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Aku maduwa ma titiku yoghoyogho na iyavo?” ³⁴ Ma nani korotona ikitaviraviresi ma ivonesi bo, “Aku maduwa ma titiku yoghoyogho na weni. ³⁵ Iyavo kava God ina kayowana evovotekatekei, ti na titiku yoghoyogho ma novunovuku ma aku maduwa.”

4

Pei vonina miibiina.

(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Mara sago Gariri tokana baranai na Yesu vibeyebeyena ivi karei. Ma wawaya peyarisi iriyeyi kurina da koroto irakata kirakai na Yesu ku waka igeru ma imakiivipika. Ma korotona toka baranai imakai.* ² Yesu miibiiyai ivi beyebeyena kurisi, kamonai na akova bogii ma bogiiyai. Ivona bo,

³ “Kovi yana. Mara sago, tomowa inae da ina whiti peina ita voni. ⁴ Ma peina ivivi busagha da viya ketiyai iririgha ma kiu ipisi da ikani. ⁵ Ma viya tano wakiwakiminai iririgha da kana tano ke ita rakata. Tuna kubiine yaghiyaghinai ituwepa ⁶ ma kegha da madegha iraranisi na isivisivi, iyamna ramramsi kegha. ⁷ Ma viya iyiyo kamosiyai iririgha da igogo. Ma iyiyo yaghiyaghinai ighae ma irogusi da ke iti yam. ⁸ Ma viya tano biibinai iririgha ma igogo ighae ma iuwa bubuna, da pei sago sago дума amesi iterei da viya 30, viya 60, ma viya 100.”

⁹ Muriyai Yesu ivonesi bo, “Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

---

* **4:1:** Luk 5:1-3

*Yesu pei vonina miibiina ivi debei.
(Mat 13:10-17; Luk 8:9-10)*

¹⁰ Yesu ina kina kava imakamakai na ina wawaya ivi ¹² ma iyavo kava mara nonowa ikivikivini na ipisi kurina, ma ivi tarakiiyanei da ina miiba na iyamsi avai. ¹¹ Ma ivonesi bo, “Akova gavugavuna God ina vikiivavona kamoni na tami kurimi aidebei da konakovi. Ma iyavo kava kupunai na miibiiyai aisisiya kurisi. ¹² Peroveta Aisaya igiruma bo,

‘Ina kita ma ina kita ma ke ina kitai.

Ini yana ma ini yana ma iyamna ke ina viiya.

Ita kita ma iti yana na i berabero ita takuputei ma ita miiritavire God kurina na i berabero ita notatawei.’ ”*

¹³ Muriyai Yesu ivonesi bo, “Weni miibiina iyamna ke kotakovi na ikikava miiba viya konakovi? ¹⁴ Nani tomowina pei ivivi busagha na God varana idimadime. ¹⁵ Ma wawaya viya na nakanani ma pei ketiyai. God varana ivi yanei ma Seitan yaghiyaghina ipisi na vonana gwabisiyai iviitawei. ¹⁶ Ma wawaya viya nakanani ma pei tano wakiwakimina tepanai. God varana ivi yanei ma nuwabiibiiyai iviia. ¹⁷ Ma ramramsi kegha, iyamna sisiyisi nuwatepasiiyai ivi vaghinei. Imakai da ke mara gurina ma i vitumaghana kubiine wawaya ivi tupaketowanesi bo nuwapoya ipanani na yaghiyaghina God varana ibarei. ¹⁸ Ma viya nakanani ma pei iyiyo kamosiyai. God varana ivi yanei ¹⁹ ma nuwapoya i yawasa kamoni inotanota kirakiiyei, dobu ina mura imatamatighei ma sawara biibiisi ikirokirorowei da God varana

---

* **4:12:** Isa 6:9-10

irogui ma amesi kegha. ²⁰ Ma viya nakanani ma pei tano biibiinai. God varana ivi yanei, ivi vaghinei ma ivi tumaghanei. Ti na nakanani ma pei igogo ighae, sago sago duma amesi iterei da 30, 60 bo 100.”

Rampa miibiina.
(Luk 8:16-18)

²¹ Ma Yesu ivonesi bo, “Wawaya rampa karakaratina ina kavarapiyei na meni dobunai ina terei? Ke bayawa vivikuratabuna gaburinai ina terei. Ma bade ke kemakema gaburinai ina terei. Kegha, gawara yagharinai ini rorokei da ina ruyasegana.* ²² Ma akova gavugavuna kudubina ina rudeba. God varana biibiina ke gavugavuna ina makai, kudubina ina rupamatawei da wawaya inakova bubuni.* ²³ Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

²⁴ “Sisiya koni yana bubuna ma nuwanuwami koni tete bubuni na iyamna kona panani. Akova gisi vaghina kunekwai na kuna panani ma God akova ku tepana ina terei.* ²⁵ Iyavo kava akova gwabisiyai emakamakai na ku tepana ina veresi. Ma iyavo kava akova gwabisiyai irekwei na kudubina ina viitawei.”*

Pei igogo miibiina.

²⁶ Ma Yesu miiba sago iterei, ivona bo, “God ina vikiivavona na weni nakanani. Tomowa ina whiti peina irubusagha vao kamoni. ²⁷ Ma tomowina didibarai ikenakena ma mariyai na

---

* **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33   * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2

* **4:24:** Mat 7:2; Luk 6:38   * **4:25:** Mat 13:12, 25:29; Luk 19:26

ivovomiiri ma ivovobagibagi kupom ma nani kamoni peina igogogo ma igheghae. Ma tomowina na ivivi nuwanotanota da ikikava pei na egogogo. ²⁸ Tano muina na biibiina, tuna kubiine pei igogo ighae da iuwa. Kunona kunukununa iterei, muriyai tanana iterei, muriyai na amena iterei. ²⁹ Ma vaghina, amena imagura da bori kana mara inekiibau ma tomowina inae da whiti iboriya.”*

Kiiroko peina miibiina.

(Mat 13:31-32, 34; Luk 13:18-19)

³⁰ Ma bade Yesu ivona bo, “God ina vikiivavona na ikikava ani sisiyei kurimi? Kade miiba sago ana terei da konakovi. ³¹ Tuna na kiiroko peina nakanani. Tuna gisina ma kegha da ³² kuna voni ma ina ghae ina rakata kirakai da pei peyarina vao kamoni ina ghekuyowesi. Ini ruragharagha da ragharaghana ghamaghamasi. Ma kiu ina pisi da tepanai ina towa ma rogunai ini yakam.”

³³ Ma vaghina, nakanani Yesu miiba bogii ma bogiiyai ivivi beyebeyena kurisi da ti na akova ghamana ma ruvasi kava iviia. ³⁴ Ke meyani iti sisiyota koroto ghamana kurisi, ina vibeyebeyena peyarina na miiba kavakava. Ma maranai kana kivikivina kava gwabinai imakamakai na miibiisi peyarina ivivi debei kurisi.

Yesu iberai da biimara ikena.

(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Ravi ipika ma Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Tadamana ku toka nevana.” ³⁶ Yesu namada waka tepanai ma kana kivikivina bade ku

---

* **4:29:** Joel 3:13

wakana igeru da yavata inae, koroto ghamana kikirai ikuyowesi. Ma waka viya na yavata inae. ³⁷ Idamadamana ma yanunu ghamana yaghiyaghina ivomiiri ma tovava irakata da irui ku waka kamona da gisina kava ita monu.

³⁸ Ma Yesu na namada ivi kunuwana da ikena nunuwapa ma kana kivikivina ikiimataki ma ivonei bo, “Bada, tamonumonu! Tuma dodo! Kinuwapoyekai bo kegha?”

³⁹ Ma Yesu ivomiiri da yanunu ma tovava iyeghisi bo, “Kovi raborabobo!” Ma yaghiyaghina yanunu ivoterei. Ma biimara ikena. ⁴⁰ Ma kana kivikivina kurisi ivona bo, “Avi kubiine koyabuyabumana? Patana da ke kota vivitumaghaneku, bo?”

⁴¹ Ma kegha, peyarisi iyabumana kirakai ma ti mani kamosiyai ivivi sisiya karakarava bo, “Wena avi tomowina da bade yanunu ma tovava evovotekatekei!”

5

*Yesu kanuma beroberosi ikwavinisi.
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)*

¹ Yesu kana kivikivina yavata Gariri tokana idamani ma iwota. Dobuna kana vava Gerasa.

² Yesu wakiiyai iororu na yaghiyaghina tomowa sago iverupotei. Tomowina na kanuma berona gwabinai irunuma ma karawaga kamoni ikiibau. ³ Mara nonowa karawaga bubana kamosiyai ivivi makiiyana ma wawaya ikutatana kawai.

⁴ Mara ipeyari imana ma kaena ikutatani ma kegha da chein imanai iyaraghi ma kirama sawarisi kaena ipatumi na ivi kiigiiyana. Ma

ke kovokovoghina da wawaya ita kuvipikapikai. ⁵ Didibarai ma mariyai tomowina na karawagai ma koyiyai ikiikiirara yawara ma tuna mani wakimiyai irigharigha meyei.

⁶ Tomowina ikitataweyana da Yesu ikitai. Iverau da ku maghinona ma ivi tuwaporeruruwana ma maghighina ioru ku tano. ⁷ Ma ikiirara bo, “Yesu, tam God Kiidamo Makamakiina Natuna. Avi kuna berai kuriku? Ainowi kurim da God avanai kuni vaghinei da kovogha ke kuna vereku.”

⁸ Nakanani ivi sisiya iyamna Yesu namada ivona bo, “Kanuma berom, weni tomowina kekiibutawei.”

⁹ Ma Yesu ivi tarakiiyana bo, “Kam vava iyai?”

Ma ivonapotei bo, “Kakii vava Koroto Ghamana, iyamna kapeyari kirakai weni tomowina gwabinai karunuma.”* ¹⁰ Ma ivi nowi kirakai da Yesu ke ita kwavinisi da nani dobuna ita kuyowei.

¹¹ Ma poro yavona ghamana ke ita rabaraba, ti na koya baranai ikamkam. ¹² Ma kanuma beroberosi Yesu kurina ivi nowi bo, “Nani porosi kurisi kuna vonatawekai. Ma kuni vaghinekai da gwabisiyai kana runuma.” ¹³ Ivi vaghinei na peyarisi tomowina ikiibutawei da inae poro kurisi. Ma nani porosi ivi 2 tausan na iverau ioru ku kiiyagirina ma itawesi ku okowa da iuma dodo.

¹⁴ Ma poro kii koyakoyagha iverau inae da wawaya kwanatu kamonai ma bade dipiiyai ivonaveresi. Ma peyarisi ikiibau da aviyavisina itupuwa na matasiyai ita ikitai. ¹⁵ Yesu kurina

---

* **5:9:** ‘Koroto Ghamana’ na Lidiyoni ivi sisiyei. Lidiyoni sago na Rome damsi i seri wawayisi 6 tausan.

inekiibau ma tomowina kanuma beroberosi iki-ibutawei na ikitai da tuna Yesu ririnai imakamakai, ivi gara ma gayamina ibiibai. Ikitai na peyarisi iyabumana. ¹⁶ Ma iyavo kava bera kudu-bina ikitai na turaturasi ivi mamataresi da aviyavisina itupuwa tomowina kurina ma bade poro kurisi.

¹⁷ Ma peyarisi ivi karei da Yesu ivonavonei da i dobu ita kiibukuyowei.

¹⁸ Yesu ku waka igerugeru da ita nae ma nani tomowina kanuma beroberosi ikiibutawei na ivi nowi da yavata ita nae.

¹⁹ Ma Yesu ke iti vaghinei, ivonapotei bo, “Kegha, kenae am ku numa ma am rakaraka kuna vonesi da aviyavisina Bada iberai kurim. Kevi akovisi da ivi kamyuyuwem.”

²⁰ Ma vaghina, tomowina inae ma Dekapolis dobunai ivivi mamatara meyei da Yesu ivi yawasi.† Ma wawaya peyarisi ivi deyei.

Jairas natuna ma wavine sago iyawasa.

(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Yesu idamaname ku Gariri tokana nevana na toka baranai koroto ghamana iriyei kurina da imiirigwagwari. ²² Ma bade kiki numana badana sago kana vava Jairas ipisi. Tuna Yesu ikitai na maghinonai itawotei da ivi tuwaporeruruwana, ²³ ma ere nuwadugarina natuna gisina kubiine ivi nowi kirakai, ivona bo, “Natuku wavinena igubaga kirakai da gisina kava ina rabobo. Kade kuta pisi, imam ku tepana kuta terei da ita yawasa.”

---

† **5:20:** Dekapolis: Dobuna kana vava Dekapolis, Grik gamosiyai iyamna kwanatu imaruwa.

²⁴ Ma Yesu ivomiiri da yavata inae. Ma koroto ghamana ikivini da ivi kiitabitabirana.

²⁵ Ma wavine sago gubagubagina nani korotona kamoni. Kana gubaga na nawaravi iviyya ma tarana iverau da madegha 12 ikovi. ²⁶ Yaboyabo ipeyari ivi miyyesi ma ibunama kavai, ke ita yawasa. Ina mura kudubina ivi kovini ma kegha da kana gubaga irakata. ²⁷ Ivi yanei da Yesu wawaya ivivi yawasisi, tuna kubiine koroto kamoni tuna murinai ipisi ma kana gara ivotovoni. ²⁸ Inotai bo, “Kana gara kava ana votovonotei na ana yawasa.”

²⁹ Yaghiyaghinai tarana veru ivoterei ma damina iviyya da iyawasa. ³⁰ Ma bade Yesu damina iviyya da rewapana gwabinai ikiibau. Wawaya kamosiyyai imiiritavire ma ivi tarakiyyanesi bo, “Iyi kaku gara ivotovoni?”

³¹ Ma kana kivikivina ivonapotei bo, “Kek-itai da koroto ikiitabitabirana. Avi kubiine kuvi tarakiyyana da iyi ivotovonim?”

³² Ma Yesu patana da ikitakitavirevire da iyi iberai. ³³ Ma wavinena iakovi da aviyavisina itupuwa kurina ma ipisi Yesu kurina da maghinonai ivi tuwaporeruruwana ma maghighina ioru ku tano. Iyabumana kirakai ma ere kirokiro-rona vonavaghata kudubina ivi mamatarei. ³⁴ Ma Yesu ivona bo, “Wavine, am vitumaghana kubiine kuyawasa. Nuwanubiiyyai kenae. Weni gubagina kamoni kuvovokwarakwara na karako kuki-ibutawei.”

³⁵ Yesu ivivi sisiya ma nani kamoni Jairas turraturana ipisi ma ivonei bo, “Natum namada irabobo. Ita vibeyebeyena wawayina kitinavirairai. Kevoterei ma tanae.”

³⁶ Ma Yesu ivi yanatawesi ma Jairas kurina ivona bo, “Ke kuna yabumana. Kevi tumaghaneku.”

³⁷ Ma Yesu koroto ivonatanisi da ke ita kivini ma wawaya aroba kava ivinesi da yavata ita nae. Ti na Pita, Jemes ma Jon (tuna na Jemes tina kikei). ³⁸ Jairas ina ku numa inekiibau na Yesu nipu ghamana ivi yanei, wawaya itutuwenoweno ma isiyasiyapa. ³⁹ Irui ma ivonesi bo, “Avi kubiine kotutou ma kosiyasiyapa? Kovoterei! Wawaya kikei ke ita rabobo, ekenakena.”[†]

⁴⁰ Ma wawayisi Yesu ivi namei. Ikwavinisi iki-ibau da wavine kikei ina mamai, ina maduwa, ma kana kivikivina ivi aroba na ti kava irutinisi da irui wavine kikei kurina. ⁴¹ Imana iviini ma ivonei bo, “*Talitha, koum*” iyamna “Wavine kikei, kevomiiri.”

⁴² Yaghiyaghinai ivomiiri ma ibaba tovotovona ma peyaris inotakavakavai. Ma wavine kikei iyawasa na kana madegha na 12. ⁴³ Nani murinai Yesu peyaris ivonatanisi da aviyavisina itupuwa na ke ini mamatara. Ma ivonesi da wavine kikei vavai ita verei da ita kam.

6

Nasaret damsi Yesu ibarei. (*Mat 13:53-58; Luk 4:16-30*)

¹ Yesu nani dobuna ikuyowei ma kana kivikivina yavata inae ina ku dobu, ku Nasaret kwanatuna. ² Ma viyakam maranai irui ku kiki numana ma ivi karei da ivivi beyebeyena wawaya kurisi. Peyaris ivivi yanei na ivivi deyei ma ivonavona bo, “Ina akova na ikikava

[†] **5:39:** Yesu iakovi da irabobo ma ini yawasi, tuna kubiine nakanani ivi sisiya.

iviiya? Ma rewapana imapatana iviiya da bera ghamaghamasi eberaberai? ³ Tuna na vonura tomowina. Ina maduwa na Meri ma titina yoghoyogho na Jemes, Josepa, Judas ma Saimon ma bade novunovuna na weni, yavata tamakamakai.” Ma wawayisi na Yesu ibarei.

⁴ Ma ivonesi bo, “Dobu ku kudubina dam peyarina God ina peroperoveta evovokaravei. Ma tuna mani ina kwanatu kamonai, kana dam ma ina rakaraka vaghata ke ita vovokaravei.”*

⁵ Tuna kubiine Nasaret kamonai gubagubagisi viya kava ivotovonisi da ivi yawasisi. Ma ke kovokovoghina da bera ghamaghamasi ita berai. ⁶ Ma inotakavakavai da wawayisi ke iti tumaghanei.

*Yesu kana kivikivina ivi 12 ivonatawesi.
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)*

Ma Yesu baba ivi karei da kwanatu nununai ivivi beyebeyena. ⁷ Nani kamonai, kana kivikivina ivi 12 ikwaturiyariyesi. Ma ivonatawesi da ruwa ruwa ita kiibau ma bade rewapana iveresi da kanuma beroberosi ita kwavinisi. ⁸ Ma ivonesi da i diwona ita yuna ma ke sago avai ku tepana ita kavari. Ke vavai, ke kutu, ke mane bo ke gara viya, kegha.* ⁹ Ma ivi vaghinei da kaesi kii terepapara iti kote. ¹⁰ Ma ivonesi bo, “Ku kwanatu sago kona rui na meni wawayina ini kiikiiwemi ma ina rutinimi ina ku numa da kana numataya, tuna yavata komakai da ami ku vomiri marana. ¹¹ Ma meni kwanatuna kamonai wawayi ke ini kiikiiwemi ma ami dima ke ini yanei na kovoteresi. Kaevunavunami

---

* **6:4:** Jon 4:44   * **6:8:** Luk 10:4-11

kovi turirighakuyowei ma konaē. Ini matakira da kovogha ina viiya.”*

¹² Ma kana kivikivina ivomiiri ikiibau ma wawaya kurisi idima da i berabero itinimayei ma ita miirikupukuputei. ¹³ Ma kanuma beroberosi peyarisi ikwavinisi da wawaya ikiibutawesi. Ma bade oira ikavari da wawaya gubagubagisi peyarisi ivi kununubisi da ivi yawasisi.*

Jon Babataito irabobo.

(Mat 14:1-12; Luk 9:7-9)

¹⁴ Wawaya peyarisi Yesu ivivi sisiyei na Kiivavo Herodi varana ivi yanei.* Ma viya ivonavona bo, “Yesu tuna na Jon Babataito. Irabobo ma ivomiiri, tuna kubiine rewapana gwabinai da nani berasi ghamaghamasi eberabera.”*

¹⁵ Ma wawaya viya ivonavona bo, “Tuna na Elaidiya.”

Ma bade viya ivonavona bo, “Tuna na God ina peroveta, nakanani ma peroperoveta mara katananai.”

¹⁶ Kiivavo Herodi sisiyisi ivi yanei na ivona bo, “Jon iwana akiiyaraghi ma rabobowai ivomiiri, bo?” ¹⁷ Jon ina rabobo weni nakanani itupuwa. Kiivavo Herodi ina seri wawayisi ivonatawesi da Jon ivotani, ipatumi ma ku gabura iterei. Herodiyasi kubiine na nakanani iberai, iyamna tuna wavinena na varesina Piripo kawana ma ivi tuneboi.* ¹⁸ Ma Jon mara nonowa Kiivavo Herodi kurina ivonavona bo, “Varesim

---

* **6:11:** Apos 13:51   * **6:13:** Jem 5:14   * **6:14:** Kiivavo Herodi:
Herodi Antipas, Gariri kamonai ivi kiivavo.   * **6:14:** Mat 16:14;
Mak 8:28; Luk 9:19   * **6:17:** Luk 3:19-20

kawana kuvi tuneboi na God ina vonaviyoyovana kovi kiigiyei.”

¹⁹ Tuna kubiine Herodiyasi mara nonowa nuwanuwana ipughupughu ma ina kayowana da Jon ita kiivunui. Ma kegha da Kiivavo Herodi kana papara ivowai da ku gabura iterei na Herodiyasi ke kovokovoghina da ita kiivunui. ²⁰ Kiivavo Herodi iakovi da Jon na God ina wawaya maninina ma vovokaravina, tuna kubiine iyabuyabumanei. Ina kayowana ghamana da Jon ina sisiya iti yanei ma kegha da ivivi yana na notaragharagha gwabinai irakata.

²¹ Ma mara sago Herodiyasi keta ipanani da Jon ita kiivunui. Kiivavo Herodi ina tupuwa marana kubiine kam ghamana iterei. Wawaya ghamaghamasi ipisi, ti na iyavo kava Kiivavo Herodi gaburinai dobu ivivi badei ma seri wawayisi i babada ma bade Gariri dobuna ina kiikiivavo. ²² Ma Herodiyasi natuna wiwikenana irui ma iriku da Kiivavo Herodi turaturana yavata nuwanuwasi ivii kirakiiyei. Ma Kiivavo Herodi wiwikenana ivonei bo, “Ana puyom. Am kayowana avai? Kevoneku ma ana verem. ²³ God matanai vonakiiyapa bagibagina atereterei da am kayowana avai na ana puyom. Kuna vona na aku mura nevanavana ana verem.”

²⁴ Ma wiwikenana ikiibau ma ina maduwa ivi tarakiiyanei bo, “Aviyavisina ani nowi da ina vereku?”

Ma ivonapotei bo, “Kevi nowi da Jon Babataito gayamina ina verem.”

²⁵ Maninina irui Kiivavo Herodi kurina ma ivonei bo, “Akayokayowei da wekarakava Jon

Babataito gayamina kuna kiiyaraghi da ku dabira kunuwani ma kuna vereku.”

²⁶ Ma Kiiwavo Herodi ivi nuwapoya kirakai. Ma namada babada turaturana peyarisi ina vonakiiyapa bagibagina ivi yanei, tuna kubiine ke kovokovoghina da iti kegha. ²⁷ Vaghina ma yaghiyaghinai taravunuwa tomowina ikwatu ipisi. Ma ivonei da Jon gayamina ita kiiyaraghi ma ita kavarapiyei. Tomowina inae ma gabura kamonai Jon iwana ikiiyaraghatawei, ²⁸ ma gayamina ku dabira iuwani ma ikavaraneyei wiwikena kurina da iveri. Ma wiwikena ikavari ikiibau da ina maduwa iveri. ²⁹ Ma Jon kana kivikivina ivi yanei da irabobo na ipisi ma tupuwina ikavari ku karawaga da buba kamonai iterei.

Yesu wawaya 5 tausan ivi kanisi.

(Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

³⁰ Aposols ivi 12 ibaba ikovi na ivovira Yesu kurina ma ivonaverei da avi kava iberai ma ivi beyebeyena. ³¹ Ma wawaya peyarisi ipipisi ma inenae da taraboga kegha da Yesu ma ina aposol ita kam. Tuna kubiine Yesu ivonesi bo, “Tota kavakava tanae ku gawara makiiwapana, tamaki-itaweyana da tiyakam.” ³² Ma ina aposol yavata wakiiyai igeru da ivomiiri.

³³ Ma kegha da wawaya peyarisi ikitisi da inenae na ivogiinisi. Tuna kubiine wawaya i kwanatu bogii ma bogiiyai kaetanowai iverau. Ivi nao da makii katamanisi ma murisiyai Yesu ina aposol yavata inekiibau. ³⁴ Yesu iwota ma koroto ghamana ikitisi da ivi kamyuyuwesi, iyamna kii kita nakanani ma sipu kii koyakoyagha kegha.

Tuna kubiine ivi karei da kurisi na vibeyebeyena bogii ma bogiiyai iberaberai.* 35 Ravi ipika na kana kivikivina ipisi ma Yesu kurina ivona bo, “Weni dobuna na makiiwapana ma namada mara ikovi. 36 Wawaya kevonatawesi ina nae da iyavo kava ririnai emakamakai, ti na kwanatu viya kamosiyai ma bade dipiiyai na gwabisiyai vavai ina gimara da ina kam.”

37 Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kegha. Tami vavai koveresi da ina kam.”

Ma ivonapotei bo, “Te! Mane irakata ghagha! Imapatana taviyya da parawa tagimari ma weni korotona tikanisi?”†

38 Ma Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Parawa viya gwabimiyai? Konae da kona kitai.”

Ikitali ikovi ma ivona bo, “Parawa miikovi ma iyana ruwa weni.”

39 Muriyai kana kivikivina ivonesi da koroto ghamana ita yaraghi da i gawara nununai ita makai. 40 Ma vaghina, nani korotona iyaraghi da viya na 100 ma viya na 50. Ma peyarisi inamona tepanai imakiipika. 41 Ma Yesu na parawa miikovi ma iyana ruwa iviyya ma itepa ku kunuma da God ivi kiikiiwei. Ma parawa ivogimai ma kana kivikivina iveresi da ita rereghi koroto ghamana kurisi. Ma bade iyana ivogiiya ma iveresi da irereghi. 42 Ma peyarisi ikam da ikam dodo. 43 Ma murinai kana kivikivina puwata

---

* **6:34:** Num 27:17; 1Kgs 22:17; 2Chr 18:16; Ezek 34:5; Mat 9:36

† **6:37:** Yesu kana kivikivina ivona da wawaya ita vobigabiga da nawaravi ivi 8 ita kovi na ina miyya kudubina iti kiikapui na ruvaruvana da nani korotona ghamana iti kanisi.

iyuna da kode 12 ivi tupoi. ⁴⁴ Ma nani korotona kamoni tomotomowa kava ivi yavi na 5 tausan. †

Yesu okowa tepanai ibaba.
(*Mat 14:22-33; Jon 6:15-21*)

⁴⁵ Yaghiyaghinai Yesu kana kivikivina ivi gerusi ma ivonatawesi ivi nao da Gariri tokana ita damana ku Betsaida kwanatuna. Ma tuna ita makai da koroto ita vonatawesi ita nae. ⁴⁶ Koroto ivi kiruruwesi ikovi na ighae ku koya da ita nipowana.

⁴⁷ Ivi didibari ma i waka na toka basunai. Ma Yesu ina kina kava na tanowai ⁴⁸ ma ikitataweyana da kana kivikivina wakiiyai ivivi paparana, yanunu ivoivoi potepotei. Mara tomtom nubakutuvina kamoni, Yesu okowa tepanai ibaba inenae da namada kurisi inenekiibau. Ita kiivuresi iti nao ⁴⁹ ma kana kivikivina ikitai da wawaya sago okowa tepanai ibababa, ma ti inotai da momosika da peyarisi ikiirara ⁵⁰ ma iyabumana kirakai.

Yaghiyaghinai ivonesi bo, “Ami nota ke ina gisi. Wena taku. Ke kona yabumana.” ⁵¹ Muriyai ku waka igeru ma yanunu inuba. Ma kana kivikivina inota kavakavai, ⁵² iyamna ikikava Yesu parawa iviia da bera ghamana iberai na ke ita nota kamowi. Nuwanuwasi patana da guduguduna.

Yesu Genesaret damsi ivi yawasisi.
(*Mat 14:34-36*)

⁵³ Yesu kana kivikivina yavata toka idamani ku dobu kana vava Genesaret ma iwota. ⁵⁴ Wakiiyai iororu ma yaghiyaghinai wawaya ivogiini da tuna Yesu. ⁵⁵ Wawayisi iverau da nani

---

† **6:44:** Kakawasi da natunatusi yavata ikam ma ti na ke iti yavisi.

dobuna ine yavui, i wawaya gubagubagisi ritowai ikavakavarisi Yesu kurina. ⁵⁶ Yesu meni ku kwanatuna bo meyagina inenae na wawaya turaturasi gubagubagisi ikavarisi da namada keta baranai ma vigimara gawarisiyai ivivi koyakoyagha. Ma ivivi nowi kurina da kana gara damokikina ita votovoni. Ma iyavo kava ivotovoni na kudubisi iyawasa.

7

Yawasa dadabuna ma yawasa maninina. (Mat 15:1-9)

¹ Mara sago Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi Jerusalemuwai ipisi Yesu kurina ma imiirigwagwari. ² Nuwanuwasi ipughupughu iyamna ikitai da Yesu kana kivikivina ikamkam wapawapa, ke imasi ita tepokowakowai ma muriyai da ita kam.

³ Jiu damsi peyarisi i kiki katamana inununura bubuni ma kamosiyai na Perisi damsi ine kirakai. Ke meyani ita kam wapawapa. Kunona okowa vivibiibiinina ita viiya da imasi ita tepokowakowai ma muriyai da ita kam. ⁴ Ma sago na vigimara gawarina ina kiibutawei na maninina imasi ina tepokowakowai ma muriyai da ina kam. Ma bade nakanani vivitava ma kamkam sawarisi mara nonowa na ina tepokowakowa. Weni berasi peyarisi ivi matakira da i kiki katamana bogii ma bogiiyai ivovotani.

⁵ Vaghina ma Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Avi kubiine kam kivikivina ita kiki

katamanina ke ita nunuri? Ekamkam ma imasi ke ita tepotepokowai.”

⁶ Ma ivonapotesi bo, “Peroveta Aisaya ivona bubuna maranai tami miiriruwaruwami ivi sisiyemi. Rorova mara katamaninai igiruma da God ivona bo,

‘Weni wawayisi kawasiyai evonavona da evovokaraviku,

Ma nuwanuwasi inetaweyana,

⁷ Nuwatepasiyai evovokavakariku na iyamna kegha.

Ti mani i akova ma i kiki tepanai ibeyebeyena.’”*

⁸ “Ma tami na God ina sisiya bagibagisi kovovurei ma wawaya i kiki kovovotani.”

⁹ Ma Yesu ivona meyesi bo, “Koakova kirakai da God ina sisiya bagibagisi kobarei ma tami mani ami kiki konununuri! ¹⁰ Ami bera ani mamatarei. Moses igiruma bo, ‘Ami mamai da ami maduwa kovopepetisi.’ ma bade igiruma bo, ‘Iyi ina mamai bo ina maduwa ini avaberowei na koni raboboi.’*

¹¹ Ma tami na ke nakanani koti beyebeyena, kovonavona da wawaya ina maduwa da ina mamai kurisi ina vona bo, ‘Ke kovokovoghina da ani vitemi. Aku mura kudubina na God rapenai, iyamna namada vonakiyapa bagibagina aterei da kurina ana suwara yavui.’* ¹² Tuna kubiine ami vibeyebeyena kamoni wawaya kotarataraparisi da i mamai ma i maduwa ke ini vitesi na ini kamyuyuwa. ¹³ Nakanani

* **7:7:** Isa 29:13   * **7:10:** Exod 20:12, 21:17; Lev 20:9; Deut

5:16   * **7:11:** Wawaya nakanani i vonakiyapa bagibagina iterei na berana kana vava ‘Koban.’

koibeyebeyena wawaya kurisi na God vonana murimiyai koterei ma ami kiki koviiya da ku maghinomi. Bera peyarisi nakanani koberaberai.”

Aviyavisina wawaya nuwanuwasi ini dadabui.

(Mat 15:10-20)

¹⁴ Ma Yesu koroto ikwatusi ipisi ma ivonesi bo, “Peyarimi, kovi yana bubuniku da akova kona viiya. ¹⁵ Aviyavisina wawaya tupuwina kupunai ina rutonai da ku kamokamona ina rui na ke nuwanuwana ini dadabui. Ma aviyavisina berona nuwanuwana kamonai ina ghetawei da berabero ina berai na tuna ina yawasa ini dadabui.”

¹⁶ (-)†

¹⁷ Muriyai Yesu koroto ikuyowesi ma irui ku numa. Ma kana kivikivina ivi tarakiiyane da nani miibiina na iyamna avai. ¹⁸ Ma ivonesi bo, “Tami bade neghaneghami, bo? Namada kotakovi da aviyavisina tupuwita kupunai tarutonai na ke nuwanuwata ini dadabui God matanai, ¹⁹ iyamna wawaya ina kam bo inuma na inoru ku kamokamona ma karakava tupuwina kamonai ina kiibau, ma ke ku nuwanuwana ina rui.” Yesu na weni sisiyina iterei da vavai ma siya peyarina ivotawei da wawaya ina kam wapawapa.

²⁰ Ma ina sisiya ikwapanatini bo, “Aviyavisina berona wawaya nuwanuwana kamonai ina ghetawei na tuna ini dadabui God matanai.

²¹ Wawaya nuwanuwana kamonai nota dadabusi egheghetawei da tuna berabero eberaberai

---

† **7:16:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 16 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.’

da vipekana wapawapa, yapiyapi, kiivunuwa, vitunebo, ²² matamatigha, kayotirana, vibero, tupuwa ina kayowana dowadowasi, nuwakapi, av-
 abero, kayotata ma bera neghaneghasi eber-
 aberai. ²³ Weni berasi beroberosi peyarina
 wawaya nuwanuwana ma ina nota kamonai eki-
 ikiibau na eberaberai da wawayina na dadabuna
 God ku matana.”

Wavine sago Yesu ivi tumaghanei.
(Mat 15:21-28)

²⁴ Yesu Gariri dobuna ikuyowei ma ikiibau ku
 Taya kwanatuna. Ma kwanatu ririnai ku numa
 sago irui ma ke ita kayowei da wawaya itakovi da
 tuna na nani dobunai. Ma ke kovokovoghina
 da ita kove. ²⁵ Wavine sago ivi yana da Yesu
 ipisi. Wavinena natuna na wavine kikei ma
 gwabinai kanuma berona irunuma. Tuna kubi-
 ine yaghiyaghinai inae Yesu kurina ma maghi-
 nonai ivi tuwaporeruruwana ma maghighina ioru
 ku tano. ²⁶ Wavinena na Grik wavine, ma Ponisiya
 dobunai itupuwa, Siriya kamonai. Ma ivi nowi
 Yesu kurina da kanuma berona natuna gwabi-
 nai ita kwavini. ²⁷ Ma Yesu miibiiyai ivonapotei
 bo, “Kunona ededa yoghoyogho ina kam bubuna.
 Ke ita biibai da kii vavai taviitawei ma kukou
 taveresi.”

²⁸ Ma wavinena Yesu ivonapotei bo, “Bada,
 kuvona bubuna, ma kegha da ededa ekamkam
 ririgha na kukou bade kema gaburinai

ekamkam.”†

²⁹ Ma vaghina, Yesu ivona bo, “Kuvonapote bubuniku. Tuna kubiine kevovira am ku numa na kuna panani da kanuma berona natum gwabinai ikiibau.”

³⁰ Irovira ina ku numa na ikitai da natuna ikenakena bubuna, iyamna kanuma berona iki-ibutawei inae.

Yesu, tomowa ke ita viviyana ma ke ita vivisisiya na ivi yawasi.

³¹ Yesu ivomiiri Taya kwanatuna ikuyowei inae ku Saidon kwanatuna. Muriyai ibaba da ku Dekapolis, tuna dobuna na Gariri tokana baranai. § ³² Ma wawaya viya tomowa sago iruti-napiyei kurina, tomowina na ke ita viviyana ma ke ita vivisisiya. Ma wawayisi ivi nowi da imana ku tepana ita terei da iti yawasi. ³³ Ma Yesu koroto kamonai tomowina irutinavurei ma imarako-rakona ku tinabonaghina nevana da nevana iterei. Muriyai imana ikanui ma tomowina pepana ivotovoni. ³⁴ Ma itepa da ku kunuma ikita. Ma yana itawei ma tomowina kurina ivona bo, *Ephphatha*, weni sisiyina iyamna ‘Kevotawei.’

³⁵ Yaghiyaghinai tinina itamobau da ivi yana, ma pepana ivi kiivirei da ivi sisiya bubuna. ³⁶ Ma

---

† **7:28:** Weni miibiina kamonai ededa yoghoyogho na Jiu damsi, kukou na kupuna damsi, ma vavai na Yesu ina rewapana. Yesu ivonavona da tuna mani ina dam Israel kamosiyai na ina biga irakata, tuna kubiine ke kovokovoghina da ita kiibau kupuna damsi kurisi da ti yavata iti yawasisi. Ma Grik wavinena kam ririgha ivi sisiyei na ivonavona da Yesu ina rewapana irakata, tuna kubiine itekateka kirakai da natuna iti yawasi. § **7:31:** Dekapolis:

Dobuna kana vava Dekapolis, Grik gamosiyai iyamna kwanatu imaruwa.

Yesu koroto ivonatanisi da ke sago iyi kurina iti mamatara da avi iberai. Mara nonowa nakanani ivonavonatanisi da ke iti mamatara ma kegha da wawaya kurisi ivivi sisiya. ³⁷ Wawaya peyarisi inotanota kawai da ivonavona bo, “Bera peyarina eberabera bubuni! Ma bade tinapotapotasi da iyana ma kawabutabutasi da isisiya!”

8

*Yesu wawaya 4 tausan ivi kanisi.
(Mat 15:32-39)*

¹ Mara sago koroto ghamana ivi kiidaburana ma kii vavai na ivi kovini. Tuna kubiine Yesu kana kivikivina ikwatusi ma ivonesi bo, ² “Weni wawayisi aikamyuyuwesi iyamna mara aroba yavata tamakai ma kii vavai kegha. ³ Mikeda ere vitonarisi ana vonatawesi na ketiyai ina paroro, iyamna wawaya viya na dobu rabaraba ma ipisi.”

⁴ Ma kana kivikivina ivonei bo, “Ke kovokovoghina da weni dobunai parawa taviyya da tikanisi. Wena dobu makiwapana.”

⁵ Ma Yesu ivi tarakiyanesi bo, “Parawa viya gwabimiyai?”

Ma kana kivikivina ivonapotei bo, “Parawa mi-ikovimaruwa.”

⁶ Ma Yesu nani korotona ivonesi da tanowai ita makiipikapika. Parawina iviyya ma God ivi kiikiwei, ivogimagimai ma kana kivikivina iveresi da ivorereghi koroto kurisi. ⁷ Ma bade iyana gisigisi viya imakamakai na Yesu iviyya da God ivi kiikiwei. Ma kana kivikivina ivonesi da ita vorereghi. ⁸ Wawaya ikam da ikam dodo ma muriyai kana kivikivina puwata iyuna da kode

miikovimaruwa ivi tupoi. ⁹ Ma nani korotona kamonai na tomotomowa ivi 4 tausan. Kakawasi ma natunatusi yavata ikam ikovi na Yesu ivonatawesi inae. ¹⁰ Ma kana kivikivina yavata ku waka igeru ma idamana ku Darumanuta dobuna.

Perisi dams i kayowana da Yesu bera ghamana ita berai.

(Mat 12:38-42, 16:1-4)

¹¹ Perisi dams i viya ipisi da Yesu yavata iti taghegheyana. Ma ita rubui kubiine ivonei bo, “Bera ghamana keberai kana kitai. Nakanani kanakovi da rewapana God gwabinai kuviiya bo kegha.”* ¹² Ma Yesu yana itawei ma ivona bo, “Tami weni kimtina kokayokayowei da bera ghamana kota kitai. Ma vonavaghata avonavonemi da kubiimi na ke avi berana ana berai.”*

¹³ Ma vaghina Yesu ikuyowesi da ku waka igerume, ma ivomiiri da Gariri tokana idamadamani.

Perisi dams i ma Herodi i yist.

(Mat 16:5-12)

¹⁴ Ma kana kivikivina nuwanuwasi iwapa da parawa ke ita kavari. Ma parawa sago kava waki-iyai imakamakai. ¹⁵ Ma Yesu ivi varavarisi bo, “Kokoyagha bubunimi ma kokitaruvimi Perisi dams i yist ma Kiivavo Herodi ina yist kubiine.”*

¹⁶ Ma kana kivikivina ti mani kavakava inipusi, ivona bo, “Mikeda parawa kegha, tuna kubiine nakanani ivoneta.”

---

* **8:11:** Mat 12:38; Luk 11:16

* **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29

* **8:15:** Luk 12:1

17 Ma Yesu iakovi da aviyavisina ivivi sisiyei na ivi tarakiiyanesi bo, “Avi kubiine parawa koin-uwapoyei? Patana da akoviku ke kota viiviiya bo? Avi kubiine vonavaghata damina ke kota viiviiya? Nuwanuwami na gudugudusi, bo? 18 Matami emakamakai. Avi kubiine ke kota kitakita? Ma tinimi emakamakai. Avi kubiine ke kota viviyana? Kade konotanotai bo kegha, * 19 da parawa miikovi avogimagimai da tomotomowa 5 tausan avi kanisi? Ma puwata kodesi viya kovi tupoi?”

Ma kana kivikivina ivonapotei bo, “Kode ivi 12.”

20 “Ma bade parawa miikovimaruwa avogimagimai da tomotomowa 4 tausan avi kanisi. Ma puwata kodesi viya kovi tupoi?”

Ma ivonapotei bo, “Kode miikovimaruwa.”

21 Ma ivonesi bo, “Ma patana da vonavaghata damina ke kota viiviiya, bo?”

Yesu, tomowa matapotapotana ivi yawasi.

22 Yesu kana kivikivina yavata ku Betsaida kwanatuna inekiibau. Ma wawaya viya tomowa matapotapotana irutinapiyei Yesu kurina. Ma ivi nowi da ita votovoni da iti yawasi.

23 Matapotapotana imana iviia ma irutini da kwanatu ikiibutawei. Matana ikanui ma muriyai na imana ku tepana iterei. Ma ivi tarakiiyanesi bo, “Kade aviyavisina kekitakitai?”

24 Ikita tovana ma ivona bo, “Wawaya akitakitisi ma kitasi nakanani ma kii ita bababa.”

25 Ma matana ivotovona meyei da itamotatagha na iyawasa da ikita bubuna. 26 Ma Yesu ivona bo,

---

* **8:18:** Jer 5:21; Ezek 12:2; Mak 4:12

“Ke kuna rui ku kwanatu. Maninina kenae da am ku numa.”

Pita ivi mamatara da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina.

(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Yesu kana kivikivina yavata ivomiiri inae ku meyagai gisigisi Sisariya Pilipai kwanatuna ririnai. Ketiyyai inenae ma kana kivikivina kurisi ivi tarakiiyana bo, “Kovona. Wawaya isisiya da taku na iyai?”

²⁸ Ma ivonapotei bo, “Viya evonavona da tam na Jon Babataito. Viya evonavona da tam Elaidiya, ma bade viya evonavona da tam na God ina peroveta sago.”*

²⁹ Ma ivi tarakiiyanesi bo, “Ma tami na ikikava koinuwanotanota? Taku na iyai?”*

Ma Pita ivonapotei bo, “Tam na God ina Vivinevine Wawayina.”*

³⁰ Ma Yesu ivonatanisi da ke iti mamatara wawaya kurisi da tuna na iyai.

Yesu ina rabobo ivi sisiyei.

(Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Yesu ivi karei da kana kivikivina ivonavonaviakovisi bo, “Taku Wawaya Natusi ana vokwarakwara kirakai. Ma Jiu damsii babada ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ina bareku. Ini raboboku ma mara viarobina

---

* **8:28:** Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **8:29:** Jon 6:68-69 * **8:29:** Hibru damsii gamosiyai ivona bo, ‘Mesaya.’ Grik damsii gamosiyai ivona bo, ‘Keriso.’ Ivi ruwa iyamsii sago, ‘God ina Vivinevine Wawayina na ivonatawei da wawaya ini yawasisi.’

kamonai na ana vomiiiri.” ³² Debiiyai ivi sisiyei kurisi, ma Pita irutini ku ririna ma iyeghai da ke nakanani ini sisiya. ³³ Ma Yesu itavira da kana kiviivina viya ikitakitisi ma Pita iyeghai bo, “Seitan, kawam epota! Nani notana na ke God ita verem. Dobu kana akova kenotanotai.”

³⁴ Ma Yesu koroto ikwaturiyariyesi da kana kiviivina yavata ipisi kurina. Ma ivona bo, “Iyi tam kekayokayowei da kuna kiviniku na tam mani kuna vere meyem, kam korosi kuna kavari ma murikuwai kuna pisi.* ³⁵ Tam iyai am yawasa kuna nota kirakiiyei na kuni wapai. Ma iyi tam am yawasa kuna nuwatawei kubiiku ma God varana biibiina kubiine na yawasa makamakii nonowina kuna panani.* ³⁶ Mikeda wawaya dobu kudubina iti rapenei ma ita rabobo da kanumina ita wapa na ina mura ke ini vitei. ³⁷ Aviyavisina ini miiyei da kanumina ma ina yawasa ina vii meyei? Ke sago. ³⁸ Karako weni kimtina na kawakiikiimi ma ami berabero irakata. Ma iyi taku Wawaya Natusi ina vonaveyaveyiyeku ma vonaku ina barei na nani wawayina ana vonaveyaveyiyei maranai aku Mamai kana kadara kamonai aneya vovokaravisi yavata kana pisi.”

9

¹ Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata avon-avonemi da tami viya weni kamonai God ina viki-ivavona ere rewapanina ina nekiibau na kona kitai, ma muriyai da kona rabobo.”

---

* **8:34:** Mat 10:38; Luk 14:27   * **8:35:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

Yesu kana kita ivire.
(*Mat 17:1-13; Luk 9:28-36*)

² Mara miikovimasago ikovi na Yesu turaturana Pita, Jemes ma Jon irutinisi ighae koya ghamana ku tepana da ti mani kava imakamakai. Ma magh-
inosiyai Yesu kana kita ivire.* ³ Ma bade kana gara ivirei da poipoi kirakiina ma vovokeyakeyuna. Wawaya dobuwai ke kovokovoghina kii gara ita kowai da nakanani ita poini. ⁴ Ma bade ivi aroba ikitakita na peroveta Elaidiya ma Moses inekiibau Yesu kurina da yavata ivivi sisiya. ⁵ Ma Pita ivona bo, “Bada, ibiibii kirakai da tota weni. Yobe aroba kana vowai, sago tam kubiim, sago Moses, ma sago Elaidiya kubiine.” ⁶ Pita turaturana yavata iyabumana kirakai, tuna kubiine ke itakovi da aviyavisina ivivi sisiyei.

⁷ Ma kwavu inekiibau isovosi ma kwavuna kamonai gamo sago ivona bo, “Wena na natuku, tuna nuwanuwaku. Ina sisiya kovi yana bogai.”*

⁸ Nani murinai, Pita ma turaturana yaghiyaghinai ikitavirevire da ke sago iyi ita kitai, Yesu ina kina kava.

⁹ Ma peyarisi ivomiiri da koyiyai iororu ma Yesu ivonatanisi bo, “Bera kokitai na ke wekarakava wawaya kurisi koni mamatara. Taku Wawaya Natusi ana rabobo ma rabobowai ana vomiiiri na murinai koni mamatara.”

¹⁰ Tuna kubiine nani berana ikitai na nuwanuwasi kamonai itatani. Ma Yesu ina sisiya da rabobowai ina vomiiiri na ti mani kamosiyai kava ivivi tarakiyana meyesi da tuna na iyamna avai. ¹¹ Ma Yesu kana kivikivina ivi tarakiyane

---

* **9:2:** 2Pit 1:17-18   * **9:7:** Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

bo, “Avi kubiine vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi evonavona da peroveta Elaidiya ini nao ina pisi ma God ina Vivinevine Wawayina na ini muri?”*

¹² Ma ivonapotesi bo, “Vonavaghata da Elaidiya iti nao da bera peyarina ita vovunaghi. Ma kovi nuwanotanota da avi kubiine giruma katamana ivona da Wawayi Natusi ini kamaghi kirakiiyei ma wawayi ina barei. ¹³ Ma ani akovimi da Elaidiya namada ipisi ma wawayi i kayowanai ivi kayotirana kurina. Ikikava giruma katamana ivona da ita tupuwa kurina na nakanani itupuwa.”*

Yesu kanuma berona tomowa kikei gwabinai ikwavini.

(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Yesu ma turaturana ivi aroba ivovovira kana kivikivina peyarisi kurisi na ikitai da koroto ghamana imiirigwagwarisi. Ma ikitai da vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi yavata ivivi gamowana. ¹⁵ Peyarisi Yesu ikitai da ipipisi na ivi deyei. Ma iverupotei da ivi kiikiwei. ¹⁶ Ma ivi tarakiiyanesi bo, “Avi koigamowanei?”

¹⁷ Ma tomowa sago koroto kamoni ivonapotei bo, “Bada, natuku arutinapiyei kurim, iyamna kanuma berona gwabinai irunuma da ke ita vivisisiya. ¹⁸ Maranai natuku evowavowai na eparoparoro, kawapuropurona ekiikiibau ma okena itarakikitei. Ma muriyai tupuwina

---

* **9:11:** Mal 4:5; Mat 11:14   * **9:13:** Yesu ivivi miiba da Jon Babataito na Elaidiya nakanani. Ma Kiivavo Herodi namada ivi kayotirana da Jon iwana ikiiyaraghi da ivi raboboi.

epatopatokiyyana. Kam kivikivina avi nowi kurisi da ita kwavini na ibera kavai.”

¹⁹ Ma Yesu ivona bo, “O, tami weni kimtina na ami vitumaghana kegha. Mara iguri ghagha yavata tamakamakai ma patana da ke kota vivitumaghana. Karakava da koinibariku. Vaghina, tomowa kikei korutinapiyei.”

²⁰ Irutinapiyei kurina na kanuma berona Yesu ikitai ma iberai da tomowa kikei iparoro, ipeku ku tano ma ivivi kiivirevirei ma kawapuropurona ikiikiibau. ²¹ Ma Yesu tomowa kikei ina mai ivi tarakiyyanei bo, “Mara avai weni gubagina gwabinai ivi karei?”

Ma ivonapotei bo, “Namadani kava, gisinai ivi karei. ²² Mara ipeyari itawei ku keyama karakaratina ma ku okowa, virabobona kubiine. Kade, kovokovoghina bo kegha da kuni kamyuyuwakai ma kuni vitekai?”

²³ Ma Yesu ivonapotei bo, “Avi kubiine kuvona bo, ‘kovokovoghina bo kegha?’ Wawaya ini tumaghana na kovokovoghina da ina tupuwa.”

²⁴ Ma yaghiyaghinai tomowa kikei ina mamai ivona bo, “Aitumaghanem ma kegha da aku nota igisi. Kuni viteku da aku vitumaghana ina rakata.”

²⁵ Yesu ikitai da wawaya peyarisi ivivi veraveruwana kurina ma yaghiyaghinai kanuma berona iyeghai bo, “Kanuma berom, kam vava kawabuta ma tinapota na kevi yaneku. Sisiya bagibagina avereverem da tomowa kikei kekiibutawei ma ke meyani da kuna vovira kurina!”

²⁶ Nani kanumina berona ikiirara, tomowa kikei inukei ma ikiibukuyowei. Ma tomowa kikei

kitana da nama ita rabobo ma wawaya peyarisi ivonavona bo, “Irabobo!”²⁷ Ma Yesu tomowa kikei imana iviyya ma itinavomiirini da imiiri.

²⁸ Muriyai ku numa irui ma kana kivikivina gavunai ivi tarakiyane bo, “Avi kubiine kanuma berona kwavinina kabera kawai?”

²⁹ Ma ivonapotesi bo, “Kona nipowana kirakai da kanuma beroberosi weni kanumina nakanani kona kwavinisi da ina kiibau.”

Yesu ina rabobo ivi sisiya meyei.

(Mat 17:22-23; Luk 9:43b-45)

³⁰ Nani dobuna ikuyowei ma Gariri dobuna kamonai ibaba inenae. Ma Yesu ke ita kayokayowei da wawaya itakovi da mike ineyana,³¹ iyamna kana kivikivina kurisi ivivi beyebeyena. Ivonesi bo, “Wawaya ini wawana da Wawaya Natusi kana ghavighaviya ku imasi ina terei. Ini rabobo ma mara viarobina kamonai na ina vomiri.”

³² Ma kana kivikivina nani sisiyina ivi yane na ke itakovi. Ma iyabumana, tuna kubiine ke iti tarakiyane da iyamna iti debei.

Iyai kana vava ita rakata?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Yesu kana kivikivina yavata ku Kapeniyam kwanatuna inekiibau. Ma numiyai ivi tarakiyane bo, “Ketiyyai na aviyavisina kovivi gamowane?”

³⁴ Ma kana kivikivina ke ita vonapotei iyamna ketiyai ivivi gamowana da kamosiyai iyi kana vava ita rakata.*³⁵ Yesu imakiipikapika ma kana kivikivina ivi 12 ikwatusi ma ivonesi bo,

---

* **9:34:** Luk 22:24

“Mikeda kekayokayowei da God matanai kuni nao na kevi muritaweyana. Ketereoruwe meyem da tam turaturam i bigabiga.”* ³⁶ Ma wawaya kikei sago irutinapiyei da basusiyai ivi miirini. Ku dogarina iterei ma kana kivikivina ivonesi bo, ³⁷ “Iyi tam avakuwai wawaya kikei sago kuni kiikiiwei na bade taku kikiikiiweku. Ma iyi tam kuni kiikiiweku na aku Mamai ivonataweku na tuna bade kikiikiiwei.”*

Iyai ke ita vivikawapateta na kwinata.

(Luk 9:49-50)

³⁸ Jon ivona bo, “Bada, tomowa sago kakitai, avamuwai kanuma beroberosi ikwavikwavinisi. Ma tuna na ke tota ita wawaya kubiine kavonatani.”

³⁹ Ma Yesu ivona bo, “Ke kona vonatani. Wawaya avakuwai bera ghamaghamasi ina berai na muriyai ke kovokovoghina da yaghiyaghinai kaku vava ina kiiviberoi. ⁴⁰ Wawaya iyai ke ita vivikawapateta na kwinata.* ⁴¹ Vonavaghata avonavonemi da meni wawayina iakovim da tam na taku rapekuwai ma avakuwai okowa ina verem na God wawayina ini miiyei.”*

Ke wawaya kuna ruyaghai da berabero ina berai.

(Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² “Meni wawayina itumaghaneku da tuna na weni wawaya kikei nakanani na ke meyani kuna ruyaghai da berabero ina berai. Kuna ruyaghai da ina peku na kovogha ghamana kuna viiya,

* **9:35:** Mat 20:26-27, 23:11; Mak 10:43-44; Luk 22:26   * **9:37:**

Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20   * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23

* **9:41:** Mat 10:42

ita biibii kirakai da wakima vitana iwamuwai ita kuni ma ku yegai ita tawem. ⁴³ Imamuwai bera berona kuta berai na imam kuta boritawei. Ibiibai da imam nevana kava ma yawasa makamakii nonowina kuna panani. Ma ibero kirakai da imam ruwa ma kuna nae ku keyama karata makamakii nonowina. ⁴⁴ (-) ⁴⁵ Ma kaemuwai bera berona kuta berai na kaem kuta boritawei. Ibiibai da kaem nevana kava ma yawasa makamakii nonowina kuna panani. Ma ibero kirakai da kaem ruwa ma ku keyama karakarata ina tawem. ⁴⁶ (-) ⁴⁷ Ma matamuwai bera berona kuta berai na matam kuta tupatawei. Ibiibai da matam nevana kava ma God ina ku vikiivavona kuna rui. Ma ibero kirakai da matam ruwa ma ku keyama karakarata ina tawem.† ⁴⁸ Nani gawarinai na, ‘Wawaya kii motamota ke meyani ina rukwa, nonowa viyosi ina kanikani. Ma keyama ke meyani ina peki, mara nonowa ina karakarisi.’”‡

⁴⁹ “Ma bade kudubimi keyama ina karimi da avi berona ami yawasa kamonai na peyarina ina kara yavui da biibiina kava ina makai.”

⁵⁰ “Ma yegai na biibiina ma kegha da damina ina wapa na ikikava kona berai da damina ina vovira? Ke kovokovoghina. Kobera meyemi da tami nakanani ma yegai damina biibiina, ere nuwanubami komakai ma kovi nuwasago.”*

---

† **9:47:** Yesu ke ita vonavona da imata bo kaeta kata boritawei bo matata kata tupatawei. Ivi miiba da berabero ita yawasa kamonai katinimaye ma kata votere tuwanonowi. ‡ **9:48:** Mara kataninai giruma damsi viya vesis 44 ma 46 iterei ves 48 nakanani. Isa 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34-35

10

Yesu vikiitawetaweyana ivi sisiyeyi.

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

¹ Yesu kana kivikivina yavata Gariri dobuna ikuyowei ma inae ku Judiya dobuna. Ma Jordan okowina idamani da ku nevana. Ma mara nonowa koroto bogii ma bogiiyai ipipisi kurina ma ikikava mara nonowa vibeyebeyena itereterei, nakanani ivivi beyebeyena kurisi.

² Ma Perisi damsi viya ipisi da Yesu ita rubu tovonu. Tuna kubiine ivi tarakiiyanei bo, “Vonaviyoyovana kamonai vivaghina emakamakai bo kegha da tomowa kawana ina barei?”

³ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Moses aviyavisina igirumi?”

⁴ Ma Perisi damsi ivona bo, “Moses ivi vaghinei da maranai tomowa kawana ina barei na kana bera weni. Vikiitawetaweyana sisiyina ina girumi da wavinena ina verei ma ina vonatawei da ina nae.”*

⁵ Ma Yesu ivonesi bo, “Ami vitinapota irakata ma nuwanuwami gudugudusi, tuna kubiine Moses nakanani igirumi. ⁶ Kota notai da dobu karenai ‘God wawaya iyamonisi da tomowa ma wavine.’* ⁷ ‘Tuna kubiine tomowa ina mamai ma ina maduwa ina kuyowesi da kawana yavata ini kiikapu* ⁸ da tupuwsu sago.’ Tuna kubiine ivi ruwa ini sagosi da ke ruwa, ti na sago. ⁹ God tomowa ma wavine ivi sagosi, tuna kubiine wawaya ke ini bogebogesi.”

---

* **10:4:** Deut 24:1-4; Mat 5:31
Gen 2:24

* **10:6:** Gen 1:27, 5:2

* **10:7:**

¹⁰ Muriyai Yesu kana kivikivina yavata numiyai imakamakai na ivi tarakiiyanei da ina sisiya na iyamna avai. ¹¹ Ma ivonapotesi bo, “Tomowa kawana ina barei da ini kiitawetaweyana ma wavine vuna ina ravaghi, tuna na berabero, vipekana wapawapa eberaberai.* ¹² Ma bade wavine kawana ina barei ma tomowa vuna ina ravaghi, tuna na berabero, vipekana wapawapa God ku matana.”

*Yesu ededa yoghoyogho ivi biibiinisi.
(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Mara sago wawaya ededa yoghoyogho irutina piyesi da Yesu ita votovonisi ma iti biibiinisi. Ma kana kivikivina iyeghisi ma ededa itarapaparisi. ¹⁴ Ma Yesu ikitisi ma ke iti nuwabiibiyesi na ivonesi bo, “Ededa kovoteresi da ina pisi kuriku. Ke kona tarapaparisi iyamna iyavo kava weni ededisi nakanani na God ina vikiivavona kamoni emakamakai. ¹⁵ Vonavaghata avonavonemi da iyi tam kekayokayowei da God ina vikiivavona kamoni kuna makai na kebera meyem da weni ededisi i yawasa nakanani. Ke kuna berai na ke meyani kuna rui God ina vikiivavona ku kamona.”* ¹⁶ Ma ededa yoghoyogho itaraghavusi, imana ku tepasi iterei ma ivi biibiinisi.

*Mura tomowina ipisi Yesu kurina.
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Yesu ivomiiri da baba iti karei ma tomowa sago iverau kurina ma maghinonai ivi tuwaporeruruwana. Ma ivonei bo, “Bada biibiim,

---

* **10:11:** Mat 5:32; 1Kor 7:10-11   * **10:15:** Mat 18:3

avi ana berai da yawasa makamakii nonowina ana viiya?”

¹⁸ Ma Yesu ivonapotei bo, “Avi kubiine kuvona da taku biibiiku? Ke sago wawaya biibiina dobuwai, ma God ina kina kava na biibiina. ¹⁹ Sisiya bagibagisi namada kuakovi. ‘Ke kuna kiivunuwa, ke kuni pekana wapawapa, ke kuna yapi, ke kuni mamatara bero, ke wawaya ina mura kuna vogavui da kuni rapenei, ma bade ami mamai da ami maduwa kovopepetisi.’ ”*

²⁰ Ma tomowina ivona bo, “Bada, gisikuwai avi karei ma patana da weni sisiyisi bagibagisi peyarina avovotekatekei.”

²¹ Ma Yesu tomowina ikita bogai ma nuwanuwana iviini. Ma ivonei bo, “Bera sago kava kuta berai. Kenae ma aviyavisina peyarina rapemuwai na kevi gimarei. Ma nani manena kuna viiya da wawaya moyamoyakisi kuna veresi da kunumai am mura makamakii nonowina kuna panani. Ma muriyai na kepisi da kuna kiviniku.” ²² Tomowina Yesu ina sisiya ivi yanei na ivi nuwapoya kirakai da idune. Ma ere nuwapoyina inekuyowei iyamna ina mura na ghamana.

²³ Ma Yesu ikitavirevire ma kana kivikivina ivonesi bo, “Ipiropiro kirakai da mura wawayisi ina rui God ina ku vikiivavona.”

²⁴ Ma kana kivikivina ina sisiya ivi yanei na ivi deyei. Ma Yesu sisiyina ivona meyei, “Natu-natuku, ipiropiro kirakai da wawaya God ina ku vikiivavona ina rui. ²⁵ Ikikava ipiropiro da kamel unubu ku bonaghina ita susura na bade nakanani

---

* **10:19:** Exod 20:12-16; Deut 5:16-20

ipiropiro kirakai da mura wawayina ita rui God ina ku vikiivavona.”

²⁶ Kana kivikivina ivi deye kirakiiyei ma kamosiyai ti mani ivi tarakiikiyana meyesi bo, “Nakanani na iyavo yawasa ina panani?”

²⁷ Yesu ikita bogiisi ma ivonesi bo, “Wawaya kurisi na ke kovokovoghina. Ma God kurina na kovokovoghina, iyamna tuna kurina bera peyarina na itekateka kirakai.”

²⁸ Ma Pita ivonapotei bo, “Ma tokai na ikikava? Aviyavisina kudubina kaverukuyowei da kakivikivininim.”

²⁹ Ma ivonapotesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, iyavo kava God varana biibiina kubiine bo taku kubiiku i numa bo varevaresisi, novunovusi, maduwa da mamai, natunatusi bo i tano ikuyowei, ³⁰ na ti damsi weni maranai aviyavisina iverukuyowei na maghimaghghina dobuwai bade ina panana meyei. Numa, vivaresina, vinovuna, maduwa mau, vinatuna bo tano ina panani da ina sasara.* Ma bade nani kamonai wawaya ini tupaketowanesi. Ma maghinotiyai marana epipisi da yawasa makamakii nonowina ina panani. ³¹ Ma iyavo kava weni yawasina kamonai inao na karakava ini muri. Ma iyavo kava weni yawasina kamonai imuri na karakava ini nao.”*

Yesu ina rabobo ivi sisiya meyei.

(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Yesu kana kivikivina yavata igheghae ku Jerusalem ma kana kivikivina ivi deyei da tuna

---

* **10:30:** ina sasara: Sasara iyamna sago ina verukuyowei na 100 ina panani. * **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30

ivi nao. Ma bade iyavo kava ivivi kaeturanesi na iyabuyabumana kirakai da aviyavisina ita tupuwa Jerusalem kamoni. Ma Yesu turaturana ivi 12 itinavivirisi ma ivona meyesi da aviyavisina ita tupuwa kurina. ³³ Ivonesi bo, “Ku Jerusalem taghae na wawaya sago taku Wawaya Natusi ini wawaneku taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi kurisi. Ini tupavireku da wavu ina vereku ma ina vonakiiyaragha da ini raboboku. Ma kupuna damsi ku imasi ina tereku da ³⁴ ini avaberoweku, ina kanuku ma ina widiku ma muriyai na korosiyai ini raboboku. Ma mara viarobina kamoni na rabobowai ana vomiiiri.”

Jemes da Jon ivi nowi.
(Mat 20:20-28)

³⁵ Ma Zebedi natunatuna Jemes da Jon inae Yesu kurina ma ivona tovonu bo, “Bada, akii kayowana kuna berai.”

³⁶ Ma ivonapotesi bo, “Aviyavisina ana berai ku-biimi?”

³⁷ Ma ivi ruwa ivona bo, “Akii kayowana da kuni vaghinei da am vikiivavona kadakadarina kamoni, sago katagheyamuwai ma sago dugu-muwai kana makai da tibada patapata.”

³⁸ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Ke kotakovi da aviyavisina kosisiyei. Tami kovokovoghimi da aku redu kona karapotai, bo? Kovokovoghimi da ikikava ana babataito nakanani kona bapataito, bo?”*

³⁹ Ma ivonapotei bo, “Kovokovoghikai.”

---

* **10:38:** Luk 12:50

Ma ivonesi bo, “Vonavaghata da ikikava vokwarakwara reduna anumai na nakanani konuma. Ma ikikava rabobowai ana babataito na nakanani kona babataito. ⁴⁰ Ma taku na aku rewapana kegha da wawaya ana vinesi da iyi katagheyakuwai bo dugekuwai ina makai. Nani gawarisi na God ivovunaghi ma kii wawaya ivinnesi ikovi.”

⁴¹ Maranai turaturasi imaruwa ivi yanei da Jemes ma Jon weni nakanani ivi nowi na nuwanuwasi ipughu kirakai. ⁴² Ma Yesu ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Koakovi da kupuna damsi i babada na ivi rewapana kirakai. Ma bade i wawaya ghamaghamasi na ekayokayotata kirakai.* ⁴³ Ma tami na ke nakanani kona berai. Iyi tam kamomiyai kekayokayowei da kuni wawayaghama na ketereoruwe meyem da tam na turaturam kudubisi i bigabiga.* ⁴⁴ Ma iyi tam kekayokayowei da kuni nao na tam kebera meyem da kuni sleiv turaturam kubiisi. ⁴⁵ Ma bade taku Wawaya Natusi ke ata pisi ku dobu da wawaya vitaku ita kavari. Kegha, apisi da wawaya vitasi ata kavari. Aku yawasa ana suwara da wawaya peyarisi ana gimaratawesi.”

Yesu, Batimeyas ivi yawasi.

(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Yesu kana kivikivina yavata inekiibau ku Jeriko kwanatuna. Koroto ghamana ivivi kaeturanesi inae da Jeriko kwanatuna ikiibukuyowei. Ma keta baranai tomowa

---

* **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 22:26

matapotapotana imakamakai da mane kubiine ivivi nowi. Tuna na Timeyas natuna, kana vava na Batimeyas. ⁴⁷ Ma ivi yana da nani Nasaret tomowa Yesu ketiyai inenae na kwatu ivi karei, ikiikiirara bo, “Yesu! David Tupurereghina, kevi kamyuyuweku.”

⁴⁸ Ma wawaya peyarisi iyeghai ma ivonei da kawana ita pota. Ma kegha da ighekiirara, “David Tupurereghina, kevi kamyuyuweku!”

⁴⁹ Ma Yesu ivi kiimiiriyai ma ivona bo, “Kokwatui da ina pisi.”

Ma wawaya matapotapotana ivonei bo, “Kevi nuwabiibai ma kevomiiri. Ekwatukwatum.”

⁵⁰ Ina kwarewa ivi rupiitawei ma yaghiyaghinai ivomiiri ma ibaba inae Yesu kurina.

⁵¹ Ma Yesu ivi tarakiyane bo, “Avi ana berai ku-biim?”

Ma Batimeyas ivona bo, “Bada, aku kayowana da ata kita.”

⁵² Ma Yesu ivona bo, “Am vitumaghana kubiine kuyawasa, nuwabiibiyai kenae.”

Yaghiyaghinai ikita ma Yesu ikivini da yavata ibaba inae.

11

*Yesu ku Jerusalem irurui na wawaya ivi kiikiwei.
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)*

¹ Yesu kana kivikivina yavata ibaba inenae da gisina kava ku Jerusalem ita nekiibau, ma Betani da Betipadi ku meyagisi ipisi, ti na Oliv koyana barabaranai. Ma kana kivikivina ruwa ivonatawesi da iti nao. ² Ivonesi bo, “Konae, ma nani meyagina maghinotai kona rurui na

donki votuna wariwarimina kona kitai. Wawaya ke meyani ita geru tovonu. Uravina korupami ma korutinapiyei wike. ³ Ma mikedda wawaya ini tarakiiyanemi bo, ‘Avi kubiine donki uravina koruparupami?’ na kovonesi bo, ‘Bada ekayokay-owei. Ke mara gurina ma ina vovirei.’ ”

⁴ Ivi ruwa irui ku meygai da keta baranai numa sago matuketinai donki wariwarimina ipanani ma ivi karei da uravina ita rupami. ⁵ Ma wawaya viya ikitisi na ivonesi bo, “Avi kubiine nani donki uravina koruparupami?”

⁶ Ma ikikava Yesu ivonavonesi na nakanani ivonaveresi na wawayisi ivi vaghinei. ⁷ Ma donki irutini ivovira Yesu kurina. Ma kii tarasovo ivi tawanepeyana donki ku tepana ma Yesu igeru. ⁸ Ma wawaya peyarisi kii tarasovo ketiyai ikepana ma bade viya kiiragharaghasi dipiiyai iyaragha da ketiyai itawei. ⁹ Ma kana koroto Yesu maghiononai ma murinai ibababa na ikarakarayogosi bo, “Hosana! Kaigheghenim!

Bada avanai kepipisi! Tam na Bada ina vibibiina kamonai! *

¹⁰ Ita kaekiki David kana viteparara epipisi ma ina vikiivavona na Bada God ini biibiini!
Hosana! God, kiidamo makamakiim, kaigheghenim!”

¹¹ Yesu irui ku Jerusalem, ma maninina inae ku Taparoro Numana. Ikitavirevire ma namada ravi ipika, tuna kubiine kana kivikivina ivi 12 yavata ikiibau ku Betani meygaina.

Yesu koweya imagi.
(Mat 21:18-19)

---

* **11:9:** Psa 118:25-26

¹² Mara itom ma Betani meyagina ikiibutawei inenae da Yesu vitonara ikarai. ¹³ Ikitataweyana da koweya inumoi ikitai. Ma iverubanenegi, ita kitai da iame bo kegha. Inekiibau na ipanani da amena kegha, iyamna ke kana mara da koweya itame. ¹⁴ Ma nani kiina imagi bo, “Ke meyani wawaya amem ina kam tovonì.”

Ma kana kivikivina ivi yanei da nakanani ivivi sisiya.

Yesu wawaya Taparoro Numana kamonai ik-wavinisi.

(Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹⁵ Yesu inekiibau ku Jerusalem ma irui Taparoro Numana garina ku kamona. Ma vigimara wawayisi ma iyavo kava gwabisiyai igimagimara na kwavinisi ivi karei. Iyavo kava gabubu ivivi gimara bo mane ivivi vovivirana na i kemakema ivi kuririghana.* ¹⁶ Ma keta igudui da wawaya ke kovokovoghina da i vigimagimara sawarisi yavata Taparoro Numana garina ku kamona ita rui. ¹⁷ Ma ivi beyebeyena kurisi, ma nani kamonai ivonesi bo, “Giruma katamana kamonai evonavona bo, ‘Aku numa na nipowana numana dam ma dam kubiisi.’
‘Ma tami koberai da tuna yapiyapi damsì i numa.’ ”*

---

* **11:15:** Pasova kamna kubiine na wawaya i dobu bogii ma bogiiyai iriyesi ma i mane kitasi bogii ma bogiiyai. Wawaya viya i biga da mane ivivi vovivirana da Jiu damsì i ku mane. Ma ghamoghamo igimagimara suwara kubiine. * **11:17:** Psa 118:25-26

¹⁸ Ma taparoro babadisi i babada ma von-aviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ina sisiya ivi yanei na ivi karei da keta iekwekwai da ikikava iti raboboi. Ma Yesu iyabuyabumanei iyamna ina vibeyebeyena ivi rewapana kirakai da koroto kudubina itinavivirisi.

¹⁹ Ma ravi ipika na Yesu kana kivikivina yavata Jerusalem kwanatuna ikiibutawei.

Koweya kiina isivi.
(Mat 21:20-22)

²⁰ Mara itom na Yesu kana kivikivina yavata ibaba inenae ku Jerusalem ma ikitai da koweyina Yesu imagi na isivisivi ma ipoki. ²¹ Ma Pita nani koweyina inotapanani na Yesu ivonei bo, “Bada, kekitali. Koweyina kuimagi na ikaragavovori.”

²² Ma Yesu ivonesi bo, “God kovi tumaghanei. ²³ Vonavaghata avonavonemi da iyai weni koyana ita vonei bo, ‘Kenae, ku yegai kuna tawem,’ ma aviyavisina isisiyei na nani kamoni notaragharagha gwabinai kegha da nuwanuwana kudubina ini tumaghana da nani berana ina tupuwa na God ina berai.* ²⁴ Tuna kubiine avonavonemi da aviyavisina ami nipowana kamoni koinowi na kovi tumaghana da ami kayowana namada gwabimiyai, God ina veremi. ²⁵ Ma kuna vomiiiri da kuta nipowana na kuna notapanani da nuwanuwam kamoni kwina in berabero patana da kutatani emakamakai na kenotatawei. Kuna notatawei

---

* **11:23:** Mat 17:20; 1Kor 13:2

na am Mamai kiidamowai bade am berabero ina notatawei.”* 26 (-)†

Taparoro babadisi Yesu ina rewapana ivi taravirei.

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Yesu kana kivikivina yavata ivovirame ku Jerusalem. Ma Yesu Taparoro Numana garina kamonai ibababa na taparoro babadisi i babada, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada ipisi kurina ma ivonamataki-takitei bo, 28 “Avi rewapanina kuviini ma iyi nani rewapanina iverem da weni berasi keberabera?”

29 Ma Yesu ivonesi bo, “Aku vitarakiiyana sago kava ana terei kurimi. Kona vonapoteku na bade ana vonemi da aku rewapana imapatana aviiya da weni berasi aberabera. 30 Jon ina rewapana na imapatana iviiya da ibabataito? Kunumai ipisi bo wawaya gwabisiyai? Kovoneku.”

31 Ma kamosiyai ti mani ivivi sisiya bo, “Mikeda kata vona da ina rewapana kunumai ipisi na ina kayovoneta bo, ‘Avi kubiine Jon ke koti tumaghanei?’ 32 Ma bade kata vona da rewapana wawayota gwabisiyai iviiya na iyavo kava i nota da Jon na peroveta na ti damsi nuwanuwasi ita pughu kurita.” Koroto ghamana iyabuyabumanesi, iyamna wawaya peyarisi inotanotai da Jon na God ina peroveta. 33 Tuna kubiine Yesu kurina ivona bo, “Ke katakovi.”

---

* **11:25:** Mat 6:14-15 † **11:26:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 26 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Ma i berabero ke kuna notatawei na bade ami Mamai kunumai am berabero ke ina notatawei.’

Ma ivonesi bo, “Nakanani da bade ke ana vonemi da iyi rewapana ivereku da weni berasi aber-
abera.”

12

Vao kana koyakoyagha miibiina.

(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Ma Yesu ivi karei da miibiyai kurisi ivivi sisiya. Ivona bo, “Mara sago tomowa greipi ivoni ina vao kamoni. Ma wakimiyai igariya ma mewa iyabai da greipi amesi inuwani ma ititugudagudai da muina kava ita viiya. Ma numa kweta ivowai da wawaya ita makai da greipi ita potapotai. Muriyai ina vao na wawaya ku imasi iterei da ita koyaghi ma inumataya ku dobu sago.* ² Ma kana mara ipisi da greipi imenai na ina biga-biga sago ivonatawei da kana reregha ita viiya. ³ Ma vao kana koyakoyagha, bigabiga wawayina ivotani, ivowai ma ikwavini da imana kwebuna ma ivovira vao badana kurina. ⁴ Ma bade kana viruwa ivonatawei inae kurisi. Ma gayamina iravi ma ivi kayoberoberowanei. ⁵ Ma bade kana viaroba ivonatawei ma tuna na iki-ivunui. Muriyai na peyarisai sago sago duma ivi vonataweyana inae da viya ivowa kirakiiyesi ma viya ivi kiivunuwana. ⁶ Vao badana na ina wawaya turina gwabinai da ita vonatawei. Tuna na natuna tomowina ma nuwanuwana ivii kirakiiyei. Murina vaghata na natuna ivonatawei ma ivona bo, ‘Anotanotai da natuku ina vokaravei.’ ⁷ Ma vao kana koyakoyagha ivi ogatara ma ivona bo, ‘Nokona natuna. Vao badana ina rabobo na weni

---

* **12:1:** Isa 5:1-2

tanona buderina ina damana da tuna ini rapenei. Tuna kubiine takiivunui ma tanona na tota mani tirapenei.’ ⁸ Ma vaghina ivotatani, ikiivunui ma gari ku kupuna itawanakiibuwei.”

⁹ Ma Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Ma vao badana na aviyavisina ina berai? Ina nae da vao kana koyakoyagha ini kiivunuwana ma vao na dam viruwa ina veresi. ¹⁰ Ma tami na giruma katamana kovi yavi na damina koviini bo kegha? Igiruma bo, ‘Vonura damsi wakima ibarei,

Ma Bada nani wakimina iviyya ma iterei da tepanai numa vuna ivowai.

¹¹ Weni berana Bada iberai na ibiibii kirakai kurita.’ ”*

¹² Nani murinai taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi keta iekwekwai da Yesu ita paniya, iyamna iakovi da nani miibiina kamoni na ti ivivi wavusi. Ma koro to ghamana iyabumanesi, tuna kubiine ivoterei ma inae.

Wawayaya teks iti miyyei bo kegha?

(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Muriyai Perisi damsi ma Kiivavo Herodi ina wawayaya viya ivonatawesi Yesu kurina da iti kaetina. I kayowana da Yesu iti sisiya bero na wavu ita verei. ¹⁴ Ipsi Yesu kurina ma ivona bo, “Bada, kakovi da tam tomowa kiimatanim. Tam ke miiriruwaruwam, iyamna namanaki wawayaya ghamaghamasi bo wawayota ma peyarisi kurisi am vibeyebeyena na maninina kavakava. Vonavaghata tepanai na God ina keta kibeyebeyena. Ma kevona, Kiivavo Ghamana Sisa ina teks kani miyyei

---

* **12:11:** Psa 118:22-23

na tuna na bera maninina bo kegha? Tam kivagh-inei bo kegha da kani miiyei?”

¹⁵ Ma Yesu iakovi da ivivi kaetina na ivonesi bo, “Avi kubiine ku poko kota tereku? Mane sago kokavarapiyei da ana kitai.”

¹⁶ Mane sago iverei na ivi tarakiiyanesi bo, “Wena iyi maghighina ivi gubegubei? Ma iyi kana vava igirumi?”

Ma ivona bo, “Kiivavo Sisa.”

¹⁷ Ma Yesu ivona bo, “Aviyavisina Sisa rapenai na Sisa koverei. Ma aviyavisina God rapenai na God koverei.”

Wawaya Yesu ina sisiya ivi yanei da ivi deyei.

Raborabosi ina vomiri na ivi sisiyesi.

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Ma Sadusi damsi inotai da wawaya ina rabobo na ke ina vomiri. Ma vikaetina kubiine ipisi Yesu kurina ma ivonei bo,* ¹⁹ “Bada, Moses ina von-aviyoyovana kamoni igiruma da tomowa tatavina ina rabobo da kawana ina verukuyowei ma natunatusi kegha na varesina sago kwapurina ina ravaghi da ini tuwa. Ma nani ededisi na tomowina raborabona natunatusi.* ²⁰ Vaghina ma, mara sago tomowa titina yoghoyogho mi-ikovimasago. Tomowina itavine ma ke iti tuwa ma irabobo. ²¹ Tina kikei sago vonaviyoyovana inunuri da kwapurina iravaghi. Ma tuna bade ke iti tuwa ma irabobo. Ma nakanani itupuwa tina kikei viarobina kurina. ²² Nakanani ma tomotomowa miikovimaruwa kwapurina sago iravaghi ma ke sago iyai iti tuwa ma peyarisi

* **12:18:** Apos 23:8   * **12:19:** Deut 25:5

irabobomakai. Turina na bade kwapura irabobo.
²³ Ma mara damonai God ina beraɪ da wawaya rabobowai ina vomiiɪri na nani wavinena na iyi kawana, iyamna kakawana miikovimaruwa?”

²⁴ Ma Yesu, Sadusi damsi ivonapotesi bo, “Avi koakovi? Tami koinuwanotanota bero iyamna God vonana ma ina rewapana damina ke kota viini. ²⁵ Mara damonai raborabobosi ina vomiiɪri ma ti na aneya kiidamowai nakanani, ke ina tavine. ²⁶ Ma vonavaghata ani beyebeyemi da wawaya raborabobosi ina vomiiɪri. Moses ina giruma kovi yavi da kotakovi da kiikiiruku ikarakarai na God gamona ivi sisiya Moses kurina. Ivona bo, “Taku na Abraham, Aisiki ma Jeikap i God ma ti na gwabikuwai emakamakai.”*

²⁷ Weni sisiyina ivi debei da God na ke wawaya raborabobosi ma wawaya yawayawasisi i God. Tuna kubiine koinuwanotanota bero da raborabobosi ke ina vomiiɪri.”*

Sisiya bagibagina ghamanakina.

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina sago ipisi ma ivi yanei da Sadusi damsi ma Yesu ivivi taghegheyana. Ma bade ivi yanei da Yesu ivonapote bubunisi. Ma kurina ivi tarakiiyana bo, “God ina sisiya bagibagisi kudubina kamosiyai na meni tuna irakata kirakai?”*

---

* **12:26:** Exod 3:6 * **12:27:** God ivi sisiya Moses kurina na tuna maranai Moses ina kaekiki Abraham, Aisiki ma Jeikap namadani kava irabobo ma kegha da God ivi sisiyesi da ti na yawayawasisi. Tuna ivi debei da ti na rabobowai ivomiiri da karako kunumai emakamakai. * **12:28:** Luk 10:25-28

²⁹ Ma Yesu ivonapotei bo, “Sisiya bagibagina ghamanakina na weni. ‘O Israel kovi yana, ita Bada God na sago kava, ma tuna kava na Bada.

³⁰ Nuwanuwami kudubinai, kanumimi kudubina, ami nota kudubinai ma ami rewapana kudubinai da ami Bada God kurina kovi nuwaviina.’*
³¹ Ma sisiya bagibagina kana viruwa na weni. ‘Ikikava tam mani kinuwaviina meyem, nakanani kwinam nuwanuwana keviya.’ Ke meni sisiyina bagibagina weni ivi ruwa ita ghekuyowesi.”*

³² Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina ivona bo, “Kuvi sisiya bubuna da ita Bada God na sago kava ma tuna kava na God.* ³³ Ma nuwanuwata kudubinai, kanumita kudubinai, ita nota kudubinai ma ita rewapana kudubinai na ita Bada God kurina tinuwaviina. Ma bade ikikava tinuwaviina meyeta, nakanani kwinata nuwanuwana taviya. Weni berasi na bera ghamaghamasi, ke verena ma suwara kapukapunina nakanani.”*

³⁴ Ma Yesu ivi yanei da ivonapote bubuna ma ivonei bo, “Tam na gisina kava ma God ina ku vikiivavona kuna rui.” Ma nani murinai ke sago iyai iti tepatora da Yesu kurina iti tarakiiyaname.

God ina Vivinevine Wawayina na David tupureghina.

(Mat 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ Yesu Taparoro Numana garina kamoni ivivi beyebeyena na wawayi ivi tarakiiyanesi bo, “Avi kubiine vonaviyoyovana vibeyebeyena

---

* **12:30:** Deut 6:4-5   * **12:31:** Lev 19:18   * **12:32:** Deut 4:35

* **12:33:** Hos 6:6

wawayisi evonavona da God ina Vivinevine Wawayina na Kiivavo David tupurereghina?
³⁶ Kanuma Vovokaravina David itowatepani da ivona bo,

‘Bada God ivi sisiya aku Bada kurina. Ivona bo,
 Katagheyakuwai kuna makamakai
 da kam ghavighaviya
 kudubina ku kae gaburim ana teresi.’*

³⁷ David ivona da God ina Vivinevine Wawayina na ina Bada. Ma nakanani ivi sisiya iyamna God ina Vivinevine Wawayina na David tuna mani tupurereghina kamosiyai?”†

Yesu vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ivi sisiyesi.

(Mat 23:1-36; Luk 20:45-47)

Ma koroto ghamana nuwabiibiiyai Yesu ivivi yana bogai.

³⁸ Yesu ivivi beyebeyena inenae da ivona bo, “Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi na kokitaruvisi. I kayowana da iti wawayaghama. Tuna kubiine gara rurukarukaruwesi ini kote ma nakanani ina baba yawara. Ma i kayowana da vigimagimara gawarisi kamosiyai wawayi ina vokaravesi ma ini kiikiwesi. ³⁹ Ma bade kiki numasiyai ma kamporagha marasiyai i kayowana da babada kii gawariyai ina makai. ⁴⁰ Kwapukwapura iberoberowesi da i numa ma i

---

* **12:36:** Psa 110:1 † **12:37:** Kiivavo David tupurereghina na ivokaravei iyamna ti na murimurisi ma David na kii iyaroko. Ma God ina Vivinevine Wawayina bo Mesaya na wawayi ghamanakina. Tuna kubiine namanaki da Mesaya na Kiivavo David murinai itupuwa ma kegha da ighekuyowei da David, Yesu kurina ina vona bo, “Bada.”

sawara irapenei. Ma kayotata notasi gwabisiyai, tuna kubiine debiiyai eniponipowana guriguri. Iyavo kava nakanani eberaberai na kovogha berona ina viiya.”

Kwapura ina suwara.

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Yesu na Taparoro Numana garina kamonai ma inae da suwara gawarina ririnai imakiipika. Ma iyavo kava i suwara ivereverena na ik-itakita bogiisi. Ikita da mura wawayisi peyarisi mane ghamaghamasi itutura. ⁴² Ma kwapura moyamoyakina ipisi da mane riririghina ivi ruwa kava iterei. ⁴³ Ma Yesu kana kivikivina ikwaturiyariyesi ma ivonesi bo, “Vonavaghata avonavonemi, weni kwapurina moyamoyakina ina verena irakata kirakai, ke wawaya peyarisi nakanani. ⁴⁴ Peyarisi i mura nevanevasi iverena. Ma weni kwapurina na moyamoyakina ma kana makii kavakava na kudubina itere yavui.”

13

Mara damona kana sisiya.

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Yesu Taparoro Numana ikiikiibutawei na kana kivikivina sago ivona bo, “Bada, kekitai. Wakima irakarakeyana vaghata! Taparoro Numana kana kita ibiibii kirakai!”

² Ma Yesu ivonesi bo, “Weni Taparoro Numana ghamana koideyei, bo? Mara sago wawaya weni wakimisi kudubina ina rikatawei da ke sago wakimina kwina tepanai ina kena. Peyarina ina kuririghi ku tano.”

*Nuwapoya ma vitupaketowana.
(Mat 24:3-14; Luk 21:7-19)*

³ Yesu na Oliv koyana baranai imakamakai ma anagha nevanai na Taparoro Numana imiimi-iri. Ma Pita, Jemes, Jon da Anduru ivi tarakiyyana gavui bo, ⁴ “Kevona. Weni berasi kuvi sisiyei na mara avai ina tupuwa? Ma avi matakirina ini nao, ini akovikai da weni berasi na gisina kava ina tupuwa?”

⁵ Ma Yesu ivonesi bo, “Matami ekita da wawaya ke ini beroberowemi. ⁶ Wawaya ipeyari avakuwai ina pisi ma ina vonavona da ti na God ina Vivinevine Wawayina. Ma bade wawaya ipeyari kirakai i vibero ini tumaghane. ⁷ Sisiya koni yanei da ghaviya dobu rabarabai etuputupuwa bo sisiya kona viiya da ghaviya kurimi epipisi na ke kona yabumana. Weni berasi ini nao ma mara damona na karakava da ina pisi. ⁸ Dam sago ina vomiiiri da dam viruwa kana ghaviya. Ma dobu sago ina vomiiiri da dobu viruwa kana ghaviya. Ma nukenuke dobu bogii ma bogiyyai ina tuputupuwa ma bade gomara yavata. Weni berasi na nakanani ma wavine vituwa ita dagui na inivisina iti karei.”

⁹ “Matami ekita ma kovi rewapana. Ina patumimi ma vitupavira babadisi ku imasi ina teremi da kiki numasiyai ina widimi. Taku kubiiku ina patumimi da babada ghamaghamasi ma kiikiivavo magh-inosiyai kona miiri da ini tupaviremi. Ma God varana biibiina koni mamatarei kurisi. ¹⁰ Ma kunona wawaya God varana biibiina ina dimei da dam ma dam kudubisi ini yanei ma muriyai mara damona ina nekiibau. ¹¹ Ma maranai ina patumimi ma ini tupaviremi na ke koni nuwapoya da ikikava

koni sisiya. Maghinosiyai kona miiri na nani kamonai God nota ina vereveremi na kovi sisiyei. Nakanani kona berai na ke tami kota vivisisiya, ma Kanuma Vovokaravina ini sisiya kubiimi.*
 12 Wawaya ina vomiri da varesina ini wawanei. Ma bade morapa tuna mani natuna ini wawanei. Ededa i maduwa mau ma i mami mau ini ghaviyesi na kii puka ina vowai. 13 Kokivikivini ku bini na wawaya kudubisi ina baremi. Ma iyi tam kuna miirikikina da ku damona na yawasa makamakii nonowina kuna panani.”*

Sawara Bero Kirakiina.
 (Mat 24:15-28; Luk 21:20-24)

14 “Mara sago kona kitai da ‘Sawara Bero Kirakiina’ Taparoro Numana kamonai God kana gawara ina viiya da gawarina vovokaravina ina puyaki.” (Viyava wawayim na damim kevii bubuni.) “Nani maranai iyavo kava Judiya kamonai komakamakai na yaghiyaghina ku koya koverau.* 15 Ma tam iyai matarai kemakamakai ke kuna rui ku numa kamona da am sawara kuna yuna.* 16 Wawaya vao kamonai na veru kevi karei, ke kuna vovira ku numa da kam gara kuna yuna. 17 Nani maranai wivine manamanawisi ma vivisususi na ini kamyuyuwa kirakai. 18 Konipowana kirakai da weni nuwapoyisi ke nuba kana mara kamonai ina tupuwa. 19 Nani marasiyai na nuwapoya ina rakata kirakai, ke mara karenai God dobu iyamoni da ku karako nakanani. Ma murinai

* 13:11: Mat 10:17-20; Luk 12:11-12 * 13:13: Mat 10:22

* 13:14: Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 13:15: Luk 17:31

nani nuwapoyisi ke meyani ina tupuwame.*
²⁰ Nani marana berona ita guri kirakai na wawaya kudubisi ita rabobo yavu. Tuna kubiine God ina boriya da tupona, iyamna iyavo kava ivovinesi da ina wawaya na ini kamyuyuwesi.”

²¹ “Nani maranai mikedda wawaya ina vonemi bo, ‘Kokitai, God ina Vivinevine Wawayina ip-isi!’ bo ‘Kokitai, God ina Vivinevine Wawayina nokoni!’ na ke koni tumaghanei, ²² iyamna Keriso vivibero ma peroperoveta vivibero ina pisi ma bera ma matakira ghamaghamasi ina berai, ina bera tovonni da God ina wawaya vovinesi ini noraveyana berosi. ²³ Tuna kubiine koki-taruvimi. Vaghina, mara damona kana bera na karakava ina tupuwa ma namada kudubina avi mamataremi.”

Wawaya Natusi ina nekiibau.
(Mat 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ “Ma nani nuwapoyisi murinai,
 ‘Madegha ina didibari
 ma nawaravi yaseganina kegha.*

²⁵ Gwamegwame kiidamowai ina ririgha,
 ma aviyavisina kudubina kunumai na
 ini nuke yavu.’* ”

²⁶ Nani maranai wawaya kudubisi ina kitai da taku Wawaya Natusi kwavuwai ere rewapaniku ma ere kadariku anororu ku dobu.* ²⁷ Ma aku aneya ana vonatawesi da dobu ku kudubina ina ne

* **13:19:** Dan 12:1; Rev 7:14

* **13:24:** Isa 13:10; Ezek 32:7; Joel

2:10, 31, 3:15; Rev 6:12

* **13:25:** Isa 34:4; Joel 2:10; Rev 6:13

* **13:26:** Dan 7:13; Rev 1:7

yavui. Ma God ina wawaya vovinesi ina rutinisi da ini kiidaburana.”*

Kii miibiina.

(Mat 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ “Kovi yana, kii kona kitai na ini beyemi. Kiina enumonumoi na namada akovina koviiyiya da kwamra kana mara epipisi. ²⁹ Ma bade maghimaghighina, nani berasi avivi sisiyei ina tuputupuwa na konakovi da mara damona gisina kava ina pisi, marana namada enenekiibau. ³⁰ Vonavaghata avonavonemi da weni kimitina ke ina rabobo yavu ma berasi ina tupuwa.† ³¹ Kunuma ma dobu ina wapa ma vonaku na ke meyani da ina wapa.”

Ke sago iyai itakovi da mara damona na avi maranai ina tupuwa.

(Mat 24:36-44)

³² “Ke sago iyai itakovi da avi maranai weni berasi aisisiyei na ina tupuwa. Aneya kunumai ke itakovi ma bade nakanani taku God Natuna ke atakovi. Aku Mamai ina kina kava iakovi.* ³³ Tuna kubiine kokitaruvimi ma mara nonowa na kovovunagha meyemi, iyamna ke kotakovi da mara avai ana vovira. ³⁴ Tuna nakanani ma tomowa sago ita numataya. Muriyai da ita nae na ina bigabiga sago sago duma i biga iveresi. Ma bade matuketa kana koyakoyagha ivonei bo, ‘Matam

---

* **13:27:** Miibiyai igiruma da aneya God ina wawaya dobu bogii ma bogiiyai ina rutinisi nakanani ma yavara, yabarata, karakarata, ma okowa ita viinisi da Yesu kurina iti kiidaburana. † **13:30:** Ivona bo ‘kimitina’ na mikedda iyamna vaghata na Israel damsi patana da dobuwai ina makamakai ma berasi ina tupuwa. * **13:32:** Mat 24:36

ekita.’ Ma ivomiiri, ina numa ivoterei.* ³⁵ Ma tami bade nakanani, matami ekita, iyamna ke kotakovi da avi maranai numa badana ina vovira. Raviyai bo didibara punai, kokoreko ina vivitutuwana kamonai bo mara tomtomwai. ³⁶ Yaghiyaghinai ina nekiibau na ke ita biibai da ina pananimi da kokenakena. ³⁷ Weni sisiyina avonavonemi na bade wawaya kudubisi kii sisiya. ‘Matami ekita.’”

14

Babadisi ivi ogatara da Yesu iti raboboi.
(*Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53*)

¹ Mara ruwa kava imakamakai da Pasova kamna kana mara ma nani murinai na kam ghamana sago kana vava ‘Parawa Vivikiipanina.’ I kiki da nani kamna kubiine kii parawa kamonai na yist ke ina terei. Ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ivi ogatara da gavunai Yesu ita paniya da iti raboboi.* * ² Ma ivona bo, “Ke Pasova kamna kamonai taberai. Ina wawaya nuwanuwasi ita pughu da iti kayotirana.”

Wavine sago Yesu ivi monaghi.
(*Mat 26:6-13; Jon 12:1-8*)

³ Ma Yesu na Betani meyaginai ma Saimon Giigiipona ina numa kamonai nevanevasiyai ikenavipika da ikamkam. Ma wavine sago diudeu† ikavarapiyei, kamonai na oira

---

* **13:34:** Luk 12:36-38 * **14:1:** Pasova: Pasova na Israel dams i kam ghamana da maranai God i kaekiki katamana ivitesi da Egypt ikuyowei ina notai. * **14:1:** Exod 12:1-27 † **14:3:** Diudeuna na wakimiyai iyamoni, wakimina kana vava na alabasta.

ghabughabuna, kana mane na ghamanakina. Ma diudeu kana terepapara ivotawei, ma muriyai na virina ivotawei da oira Yesu ku gayamina itepoi.* ⁴ Wawaya viya nani berana ke iti vaghinei da ti mani inipusi ma ivona bo, “Avi kubiine oira irekwei? ⁵ Tuna iti gimarei na mane ghamana ita panani da wawaya moyamoyakisi ita veresi.” Ma wavinena iyegha kirakiiyei.†

⁶ Ma Yesu ivona bo, “Kovoterei, ke kona yeghai. Tuna bera biibiina ma nuwaviiviinina kuriku iberai. ⁷ Mara iguri da wawaya moyamoyakisi yavata kona makii patapata da koni vitesi. Ma taku na ke mara gurina yavata tamakai.* ⁸ Weni wavinena nota iviia da weni berana biibiina iberai kuriku. Oira ghabughabuna itepoi na tupuwiku ivovunaghi da ke mara gurina ma wawaya ku karawaga ina tereku. ⁹ Vonavaghata avonavonemi, dobu ku kudubina wawaya God varana biibiina ina dimadime na bade weni wavinena aviyavisina karako iberai na ini sisiyei da notana ina makii nonowa.”

*Judas ivi vaghinei da Yesu ini wawanei.
(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)*

¹⁰ Ma nani murinai Judas Iskariyot ivomiiri inae. Tuna na Yesu ina wawaya ivi 12 kamosiyai ma inae taparoro babadisi i babada kurisi da Yesu iti wawanei. ¹¹ Damsi ivi yanei da nuwanuwasi ibiibii kirakai ma vonakiiyapa bagigagina kurina

---

* **14:3:** Luk 7:37-38 † **14:5:** Nani oirina miiyanina irakata da wawaya sago madegha sago ita vobigabiga ma ina miia kudubina iti kiikapui na ruvana. * **14:7:** Deut 15:11

iterei da imana ina kovoghi. Ma Judas ivi karei da keta iekwekwai da Yesu ku imasi ita terei.

Bada Yesu kana kivikivina yavata Pasova kamna iberai.

(Mat 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; Jon 13:21-30)

¹² Kam ghamana kana vava ‘Parawa Vivikiipanina’ na marana inekiibau. Ma i kiki da weni kamna kubiine parawa kamonai na yist kegha. Weni kamna ghamana ina verau da taparoro sago ina kovi ma karenai sipu gegeyina ina kiivunui ma ina kani da Pasova ina notai. Ma kana kivikivina Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Mike kana nae da kana vovunagha da Pasova kamna taberai?”

¹³ Ma kana kivikivina ruwa ivonatawesi, ivonesi bo, “Korui ku Jerusalem ma tomowa sago kona panani, tuna okowa kibubuna ina kavakavari na kokiyini. ¹⁴Ma meni ku numana ina rui na tuna wawayina na numa tuwakarena kurina kovona bo, ‘Aki Bada ekayokayowei da am numiiyai Pasova kamna ina berai. Ivi nowi da numataya i tupayaragha kamonai kuna terekai da tokai kana kivikivina yavata kana kam patapata.’ ¹⁵Ma tomowina tupayaragha ghamana kiidamowai ini beyemi, kamonai na namada ivovunaghi ikovi ma sawara kudubina itura. Ma tami nani dobunai kona vokuyakuya ma kona vovunagha kubiita.”

¹⁶ Ivi ruwa inae ku Jerusalem da Yesu ikikava ivonavonesi na nakanani ipanani. Ma Pasova kamna ivovunaghi.

¹⁷ Ravi ipika na Yesu turaturana ivi 12 yavata inekiibau. ¹⁸Ma nevanevasiyai ikenavipika da

ikamkam na Yesu ivona bo, “Vonavaghata avon-avonemi, wawaya sago kamotiyai ini wawaneku, wawayina yavata takamkam patapata.”*

¹⁹ Turaturana nani sisiyina ivi yanei da ivi nuwapoya kirakai. Ma sago sago duma ivona bo, “Bada, taku bo iyai? Ma taku adami kaviku.”

²⁰ Ma Yesu ivonesi bo, “Wawayina na tami ami vi 12 kamomiyai. Tuna na taku yavata parawa ku dabira kavovokutuva patapatai. ²¹ Ikikava giruma katamana namada ivona da Wawaya Natusi ita rabobo na nakanani ina tupuwa. Ma meni wawayina ini wawaneku na iti nuwapoya kirakai, iyamna kovogha berona ina panani. Tuna kubiine ita biibai da nani wawayina ke ita tupuwa ku dobu.”

Yesu ina kam turina.

(Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Kor 11:23-25)

²² Ikamkam na Yesu parawa iviini ma God ivi kiikiwei, ma ivogimagimai da kana kivikivina iveresi. Ma ivonesi bo, “Koviya, wena tupuwiku.”

²³ Muriyai redu iviia ma God ivi kiikiwei, ma iveresi da peyarisi iuma. ²⁴ Ma ivonesi bo, “Wena taraku, ina sororo da wawaya peyarisi ini yawasisi. Karako imatakira da God ina vi-vaghina makamakiina ina wawaya yavata eber-
abera.* ²⁵ Vonavaghata avonavonemi, wain ke anuma meyei da karakava nokoni ku marana God ina vikiivavona kamoni wain vuna anumai.”

²⁶ Ma vokavara tavorina sago iravi ma peyarisi ikiibau inae ku Oliv koyana.

---

* **14:18:** Psa 41:9   * **14:24:** Exod 24:8; Jer 31:31-34

Yesu ivona da Pita ini bero.
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Peyarimi ami nota ina peku da kona verukuyoweku. Giruma katamana evonavona bo, ‘Sipu kana koyakoyagha ina kiivunui,

ma sipu yavona ini verubogebogesi.’* ”

²⁸ Ma ana vomiri na ani nao ku Gariri ma nani dobunai ana pananimi.”*

²⁹ Ma Pita ivona bo, “Turaturata peyarisi ina verukuyowem ma taku na ke ana voterem.”

³⁰ Ma Yesu ivonapotei bo, “Vonavaghata avonavonem, karako weni didibarinai, muriyai da kokoreko mara viruwina ita tou na mara aroba kuni bero da ke kuta koviku.”

³¹ Ma Pita ina sisiya bagibagina iterei da ivona bo, “Ke ana vonabarem! Mikeda taku na tam yavata iti rabobota na kara ke ana voterem.”

Ma kana kivikivina peyarisi nakanani ivivi sisiya.

Yesu ina nipowana Getsemani dobunai.
(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Yesu kana kivikivina yavata inae ku nawaba sago kana vava Getsemani, ma ivonesi bo, “Weni dobunai komakai ma ana nae noke da ana nipowana.” ³³ Ma Pita, Jemes da Jon irutini da yavata inae. Ma ivi karei da nuwanuwana ipoya kirakiiyei da damina ibero kirakai. ³⁴ Ma ivi aroba ivonesi bo, “Nuwapoya tepanai ma tepanai da vitana irakata, ma tuna ekiikiivunuku. We komakai ma matami ekita.”

* **14:27:** Zech 13:7   * **14:28:** Mat 28:16

³⁵ Ma Yesu inae gisina ma ivi tuwaporeruruwana ma itawotei da gayamina ioru ku tano. Ma inipowana ina Mamai kurina, ivi nowi da kovokovoghina bo kegha da vokwarakwara marana maghinonai epipisi na ita veruvuvurei. ³⁶ Ma ivonatu bo, “Abba, Mamai, kade weni vokwarakwarana reduna gwabikuwai kuta viitawei. Bera peyarina kurim na itekateka kirakai. Ma kegha da ke taku aku kayowana, ma tam am kayowana keberai.”

³⁷ Ma ivovira da kana kivikivina ivi aroba ipananisi da ivivi keneyana ma ivona bo, “Saimon Pita, avi kubiine kekenakena? Kade mara gisina kava kuta makamakai ma kuta kitakita. ³⁸ Matami ita kita ma kota nipowana da maranai ruyagha ina nekiibau na ke kona peku. Kanumimi i kayowana da biibiina kota berai ma tupuwimi na mitamitasi.”

³⁹ Ma ivomiiri inae da kunona ikikava inipowana na bade nakanani inipowaname. ⁴⁰ Ma ivovirame na bade ipananisi da matasi ikiikovoghi da ikena nunuwapa. Ma ti na ke itakovi da ikikava ita vonei.

⁴¹ Ma mara viarobina ivovirame ma ivonesi bo, “Tami kokenakena, bo? Patana da koiyakam, bo? Kena kovoterei. Marana inekiibau. Kokitai, taku Wawayaya Natusi ini wawaneku da berabero wawayisi ku imasi ina tereku. ⁴² Kovomiiri. Tanae. Kokitai, wawayina ini wawaneku na enenekiibau.”

Yesu ipaniya.

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Yesu ivivi sisiya ma Judas inekiibau, tuna bade na kana kivikivina sago. Ma tuna murinai na koroto ghamana seri da kepata ikavara. Taparoro babadisi i babada, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada ivonatawesi. ⁴⁴ Ma Judas namada koroto ivonesi bo, “Weni nakanani ani matakira. Tomowa sago ana yoni na konakovi da vaghina wawayina. Ma tuna kona paniya ma kona rutinaneyei.”

⁴⁵ Vaghina ma Judas maninina inae Yesu kurina ma ivona bo, “Bada,” ma iyoni. ⁴⁶ Ma nani korotona Yesu ivotani da ipaniya. ⁴⁷ Ma Yesu ina wawaya sago ina seri itina yavui da taparoro badana ina bigabiga tinina ikiiyaraghatawei. ⁴⁸ Ma Yesu ivonesi bo, “Taku ke tomowa nuwaghakighakiku bo kayakayayiku da seri ma kepata kota kavarapiyei da kota paniku. ⁴⁹ Mara nonowa Taparoro Numana garina kamoni avivi beyebeyena ma ke kota paniku. Ma ikikava giruma katamana ivona da ita tupuwa na nakanani etuputupuwa.”*

⁵⁰ Ma kana kivikivina kudubisi Yesu iverukuyowei.

⁵¹ Ma kana kivikivina sago, tuna na yaragina ere kaperona. Ita verau ma nani korotona ibera tovonni da ita votani ⁵² ma kegha, kana kapero kava itinatawei ma yaragina iyuna kava iverau, kana kapero iverukuyowei.

*Yesu Sanhidran babadisi maghinosiyai imiiri.
(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; Jon 18:13-14, 19-24)*

---

* **14:49:** Luk 19:47, 21:37

⁵³ Yesu irutini da taparoro badana ghamana ina ku numa. Ma Sanhidran babadisi kudubisi ivi kiidaburana, ti na taparoro babadisi i babada, Jiu damsi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi. ⁵⁴ Ma Pita na kana taraboga ma ikivikivini da taparoro badana ghamana ina ku numa garina irui. Ma nani kamoni potapota wawayisi yavata imakai da ivivi rarana. ⁵⁵ Ma taparoro babadisi i babada ma bade iyavo kava Sanhidran kamoni na kudubisi keta iekwekwai da Yesu iti wavui da iti raboboi. Ma ke sago wawaya ita panani da iti mamatara da berona iberai. ⁵⁶ Wawaya peyarisi ivivi mamatara bero da Yesu iti wavui ma i sisiya bogii ma bogiiyai na viviberosi.

⁵⁷ Ma turinai wawaya viya ivomiiri da Yesu iti wavui. Vimamatara vibero iterei, ⁵⁸ ivona bo, “Weni tomowina kavi yanei da ivona bo, ‘Weni Taparoro Numana na wawaya imasiyai ivowai, ma taku na kudubina ana rikatawei. Ma mara aroba kamoni sago vuna ana vowai, ma tuna na ke wawaya imasiyai ina vowai.’ ”* ⁵⁹ Ma patana da i nota bogii ma bogiiyai itereterei da ke sago iyai kwinana yavata i nota iti sagoi.

⁶⁰ Vaghina ma, taparoro badana ghamana ivomiiri da peyarisi maghinosiyai Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Weni wawayisi iwavum na kam papara kuna vowai bo? Kade i sisiya kuna kovoghi bo kegha?”

⁶¹ Ma Yesu kawana ipota da ke sago ita vonapotei. Ma bade ivona bo, “Tam na God ina Vivinevine

---

* **14:58:** Jon 2:19

Wawayina bo kegha? God tavovokavakavari ma vonavaghata bo kegha da tam na natuna?”

⁶² Ma Yesu ivona bo, “Vaghina, taku. Ma mara sago taku Wawayaya Natusi kona kitiku da God Rewapana Kirakiina katagheyana ana makamakai ma bade kona kitiku da kwavuwai anororu ku dobu.”*

⁶³ Ma taparoro badana ghamana nuwanuwana ipughu kirakai da tuna mani kana gara itinasikai. Ma ivona bo, “Ke sago vimamatara wawayina tekwai da ini wavui, ⁶⁴ iyamna namada kovi yanei da God ivi avaberowei. Ma tami ikikava konotanotai?”*

Ma kudubisi ivonakiiyaragha da ibera beroi ma kana kovogha na rabobo. ⁶⁵ Ma wawayaya viya ivi karei da Yesu ikanukanui. Ma gara iviyya da matana ikupotai ma imasi ivovidubidubini da iraravi. Ma ivonavonavinamei bo, “Tam peroveta bo? Kevonekai da iyi iravim.” Muriyai potapota wawayisi Yesu irutini da ivowa kirakiiyei.

Pita, Yesu ivonaveyaveyiyei.

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Pita na numa garina kamoni imakamakai ma taparoro badana ghamana ina bigabiga wavinena ipisi ⁶⁷ ma ita kita da Pita ivivi rarana na ikita bogai ma ivonei bo, “Tam na Yesu kwina, nani Nasaret tomowa ina wawayaya.”

⁶⁸ Ma Pita ivona bo, “Taku nani tomowina ke atakovi. Ke atakovi da aviyavisina kisisiyei.” Ma

---

* **14:62:** Dan 7:13   * **14:64:** Lev 24:16

ikiibau da gari ku matuketina ma yaghiyaghinai kokoreko itou.

⁶⁹ Ma wavinena Pita ikitai da nani gawarinai imiimiiri ma iyavo kava ririnai ivivi miiriyana na ivona meyesi bo, “Ina wawaya sago na weni.”

⁷⁰ Ma Pita ivi berome da Yesu ivonaveyaveyiyei.

Ke mara gurina ma wawaya Pita ririnai imiimiiri na ivonei bo, “Vonavaghata da tam na Yesu ina wawaya sago, iyamna tam na Gariri wawaya.”

⁷¹ Ma Pita ivona bo, “Taku ani bero na God kovogha ina vereku. Nani tomowina kisisiyei na ke atakovi.”

⁷² Vaghina ma, yaghiyaghinai kokoreko itume. Ma Pita ina nota ivovira ma Yesu ina sisiya inotapanani da tuna ivona bo, “Mara aroba kuni bero da ke kutakoviku ma murinai kokoreko mara viruwina ina tou.” Ma Pita itupagavovora da itou.

15

Yesu, Pailat maghinonai imiiri.

(Mat 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Mara boiboi vaghata Sanhidran damsi ivi kiidaburana. Ti na taparoro babadisi i babada ma Jiu damsi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi na kudubisi Yesu ivivi dughuwei da vivaghina iberai. Ma imana ikutatani ma irutini inae Pailat kurina.* ² Ma Pailat, Yesu ivonei bo, “Tam Jiu damsi i kiivavo bo?”

Ma Yesu ivonapotei bo, “E, ikikava kisisiya na taku nakanani.”

---

* **15:1:** Pailat: Rome ina kiivavo ghamana Sisa, Pailat ivinei da Israel ivivi badei. Tuna na ina *governor*.

³ Ma taparoro babadisi i babada wavu kudubina Yesu kurina iterei. ⁴ Tuna kubiine Pailat ivi tarakiiyanei bo, “Kade, kuna vonapotesi da kam papara kuna vowai bo kegha? Kiyanei da wavu kudubina kurim etereterei.”

⁵ Ma Yesu ke sago aviyavisina ita vonapotei. Ma Pailat ivi deyei da tuna mani kana papara ke ita vowai.

*Pailat ivonakiiyaragha da Yesu ina tuparatui.
(Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39–19:16)*

⁶ Pailat ina bera imakamakai da Pasova kamna nununai wawaya sago gabura kamonai ivovotawei. Koroto i kayowana iyai na tuna wawayina ini kiibuni. ⁷ Ma wawaya viya gabura kamonai, ti na Israel damsi ma ivomiiri da ivi ghaviya da Rome damsi ita kwavinisi. Ma nani viruwina kamonai wawaya viya ivi kiivunuwana. Tuna kubiine gabura ku kamona iteresi. Ma sago kana vava na Barabas. ⁸ Ma Yesu patana da Pailat maghinonai imiimiiri na koroto ghamana ipisi ma Pailat ivonei da i kayowana da ikikava madegha nununai iberaberai na nakanani ina berai, wawaya sago gabura kamonai ita terekibuwei. ⁹ Ma Pailat koroto ivi tarakiiyanesi bo, “Ami kayowana iyai? Kokayokayowei da Jiu dami ami kiivavo ana votawei, bo?” ¹⁰ Nakanani ivi tarakiiyanesi iyamna iakovi da taparoro babadisi i babada Yesu inuwakapiyei, tuna kubiine ipaniya ma irutinaneyei kurina.

¹¹ Ma taparoro babadisi i babada koroto nuwanuwasi ipiroi da peyarisi ke i kayowana Yesu. I kayowana da Barabas ita votawei. ¹² Ma Pailat ivona bo, “Ma aviyavisina ana berai weni

tomowina kurina, tami kovonavona da tuna na Jiu dami ami kiiivavo?”

¹³ Ma korotona ikiirarapotei bo, “Kotuparatui.”

¹⁴ Ma Pailat ivona bo, “Avi kubiine? Aviyavisina ibera beroi?”

Ma kegha, korotona gamosi irakata da ikarayogosi bo, “Kotuparatui!”

¹⁵ Ma Pailat ina kayowana da nani korotona iti nuwabiibiinisi da nuwanuwasi ita pika. Tuna kubiine Barabas gabura kamonai ivi kiibuni. Ma seri wawayisi ivonesi da Yesu iwidi kirakiyei ma ivonatawei da ita tuparatui.

Seri wawayisi Yesu ivonavinamei.

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Seri wawayisi Yesu irutinaruwei da Pailat ina numa garina ku kamona. Ma gawara kana vava Praitoriyum ku kamona irui ma turaturasi ikwaturiyariyesi. ¹⁷ Tarasovo yebayebarina

iviini da Yesu ivi kotei.† ¹⁸ Ma ivi karei da ivonavonavinamei bo, “Kiiwa kiiwa! Tam Jiu dami i kiiivavo ghamam!” ¹⁹ Ma diwona

ikavarapiyei da gayamina iraravi ma bade ikanukanui. Ivivi tuwaporeruruwana ma ere

vivinamesi irurunomei. ²⁰ Ivi namei ikovi na tarasovo yebayebarina ivotawei ma kana gara vaghata ivi kote meyei. Ma irutinakiibuwei da ita tuparatui.

Yesu ituparatui.

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

---

† **15:17:** Tarasovona yebayebarina na kitana ‘purple’ ma tuna na kiikiivavo kava ikotekotei. Ma kana kraun na urava iyiyonai imetami ma gayamina itaratani.

21 Ketiyai inenae ma tomowa kana vava Saimon ipanani, tuna wekarakava dobu rabarabai ipisi da ku Jerusalem irurui. Tomowina ina dobu Sairini ma natunatuna kii vava Ariksanda ma Rupas. Seri wawayisi ikwatui ma idarui da Yesu kana korosi ita kavari ma yavata ita nae.* 22 Ma Yesu irutini inae da ku gawara kana vava Gorugata, nani vavana iyamna ‘Teuteu Gawarina.’ 23 Ma wain ita verei da itumai, kamoni na gegura kana vava meya ivirai. Ma Yesu ibarei. 24 Ma muriyai na ituparatui. Ma kana gara ita vorereghi kubiine na virekwa sago iberai da kamosiyai Yesu kana gara irereghi.* 25 Marana ituparatui na madegha namada ivovomuyamuya.† 26 Ma gayamina tepanai giruma sago itutui ivi debei da avi wavuna ikavakavari. Igiruma bo, “Jiu damsi i kiivavo.” 27 Ma yapiyapi wawayisi ruwa yavata ituparatusi, sago ku katagheyana ma sago ku dugena.* 28 (-)§

29 Ma wawaya ketiyai ibababa na ivivi avaberowei ma gayamisi ivivi ruruwini. Ikiikiirara bo, “Damidamina! Taparoro Numana kuta rikai ma mara aroba kamoni kuta vowa meyei.* 30 Korosi tepanai keoru da kuni yawasa meyem!”

31 Ma bade nakanani taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena

* 15:21: Rom 16:13 * 15:24: Psa 22:18 † 15:25: Tuna na 9 o'clock boiboiyai. * 15:27: Isa 53:12 § 15:28: Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 28 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Wawaya beroberosi yavata iterei.’

* 15:29: Psa 22:7, 109:25; Mak 14:58; Jon 2:19

wawayisi Yesu ikarakara vibagibagiyei. Ma ti mani kamosiyai ivonavona bo, “Wawaya ivivi yawasisi ma ke kovokovoghina da tuna mani ini yawasa meyei. ³² Ivona da tuna na God ina Vivinevine Wawayina ma Israel ina kiivavo. Mede wekarakava korosiyai eoru da takitai ma titumaghanei.”

Ma tomotomowa ruwa Yesu yavata ituparatusi na ti bade ivi avaberowei.

Yesu irabobo.

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Madegha punai dobu kudubina ivi didibara yavui ma nakanani imakai da madegha inubanuba kana ku mara. ^{**} ³⁴ Ma tuna maranai Yesu ikiirara bo, “*Eloi, Eloi, lama sabachthani?*” iyamna, “Aku God, aku God, avi kubiine kukuyoweku?”^{*}

³⁵ Ma wawaya viya ririnai imiimiiri na ivi yanei ma ivona bo, “Kovi yana, Elaidiya ekwatukwatui.”

³⁶ Ma tomowa sago iverau da gumba^{††} ivokutuvi wain tomatomana ku kamona ma kiiyai ivi kavini ma ivororona da Yesu ita susui. Ma ivona bo, “Wekarakava na tavoterei. Takitai da kade Elaidiya ina pisi da ina tereoruwei.”^{*}

³⁷ Ma Yesu ikiirara, yana turina itawei ma irabobo.

³⁸ Irabobo na Taparoro Numana garana itamosika da ruwa. Tepanai da ioru ku kapina.^{‡‡}

³⁹ Ma senturiyon, tuna seri wawayisi i bada Yesu

---

^{**} **15:33:** 12:00 da ku 3:00 o'clock raviyai.   ^{*} **15:34:** Psa 22:1

^{††} **15:36:** gumba: gumba na ‘sponge.’   ^{*} **15:36:** Psa 69:21

^{‡‡} **15:38:** Tuna garana numa itupayaraghi da wawaya ke ita kita ku kamona.

maghinonai imiimiiri na ivi yanei da ikiirara, ma ikitai da ikikava irabobo. Ma ivona bo, “Vonavaghata, weni tomowina na God Natuna.”

⁴⁰ Ma wivine viya gisina rabarabai imiimiiri ma kamosiyai na Meri Magadarini, Sayome ma Meri (tuna na Jemes murimurina ma Joses i maduwa).* ⁴¹ Weni wivinesi na Yesu ikivikivini, yavata ibababa Gariri kamoni da ikoyakoyaghi. Ma bade wivine viya ikivini, ti na yavata ighae ku Jerusalem.

Yesu tupuwina ku buba iterei.

(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Vovunagha marana kamoni na Yesu irabobo. Ravi ita pika na viyakam marana iti karei. §§ Gisina kava ravi ita pika, ⁴³ tuna kubiine tomowa sago kana vava Josepa Arimateya ivi yaghiyaghina ma ere tepatorana inae Pailat kurina. Tuna na wawaya ghamana Sanhidran kamoni ma nimonimoriyai ivivi koyakoyagha da God ina vikiivavona ita pisi. Inae ma ivi nowi da Yesu tupuwina ita viiya. ⁴⁴ Pailat ivi yanei da Yesu namada irabobo ma ivi deyei. Senturiyon ikwatui ma ivi tarakiyanei da vonavaghata da irabobo bo kegha. ⁴⁵ Ma akova senturiyon gwabinai iviia da irabobo ikovi na ivi vaghinei da Josepa, Yesu tupuwina ita viiya. ⁴⁶ Ma Josepa inae da gara vuna igimari*** ma Yesu tupuwina korosiyai itereoruwei da igerei, ma buba ku kamona iterei.

---

* **15:40:** Luk 8:2-3   §§ **15:42:** Vovunagha marana kamoni wawaya biga peyarina ini kovini da maram viyakam marana ke ina bagibagi ma bade raborabobosi ke ina dogosi.   *** **15:46:** Garana na poipoina ma lineniyai iyamoni.

Bubana na koya baranai itarai da karawaga iyamoni. Muriyai wakima ghamana itabiri inae da bubana igudupotai. ⁴⁷ Ma Meri Magadarini ma Joses ina maduwa Meri na ivi ruwa ikitai da tupuwina meni dobunai iterei.

16

Yesu rabobowai ivomiiri

(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Viyakam marana ikovi na Meri Magadarini, Jemes ina maduwa Meri ma Sayome oira ghabughabusi igimara da ita nae Yesu tupuwina ita vovisiboi. ² Sande mara boiboi vaghata i oira ikavara ma ivomiiri ku karawaga. ³ Ibaba inenae na ti mani ivivi ogatara da nani wakimina bubana igudupotai na iyi ita tabiratawei. ⁴ Inenekiibau na itepa ita kita da buba wakimina ghamanakina na namada wawaya itabiratawei. ⁵ Wivinesi irui karawaga bubana ku kamona ma itataghana, iyamna ku katagheyasi tomowa yaragina ikitai, kana gara poipoina.

⁶ Ma tomowina ivonesi bo, “Ke kona yabumana. Akovi da Nasaret wawayina Yesu ituparatui na tuna koekwekwai. Rabobowai ivomiiri da ke ita makamakai. Kokitai, tupuwina weni dobunai iterei, gawarina na kwebuna. ⁷ Ma konae da kana kiviivina ma Pita kovonesi bo, ‘Yesu ini nao ku Gariri. Ma nani dobunai kona panani, nakanani ina sisiya kurimi iterei.’ ”*

⁸ Wivinesi inotakavakavai ma ere kirokirorosi karawaga ikiibutawei ma veru ivi karei. Ma iyabu-mana kirakai da ke sago iyi kurina iti sisiya.

---

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28

***[Rorova mara katamaninai Mak
ina giruma damona iwapa.
Muriyai giruma wawayisi iekwa
kayai na vesis 8 da ku 20 ti mani
igiruma tovonni. Ma Mak ke
ita girumi.]***

⁹ Sande mara boiboi vaghatai Yesu rabobowai ivomiiri na kunona Meri Magadarini kurina inekiibau, tuna wavinena gwabinai kanuma beroberosi miikovimaruwa na Yesu ikwavinisi. ¹⁰ Ma Meri inae da kana kiviivina itutusiya siyapa na ivonesi. ¹¹ Ivi mamataresi da Yesu na yawayawana, ma ivonesi da tuna mani matanai ikitai. Ma kana kiviivina ke iti tumaghane.

*Kana kiviivina ruwa Yesu ikitai.
(Luk 24:13-35)*

¹² Muriyai kana kiviivina ruwa Jerusalem iki-ibutawei da ketiyai ibababa ma Yesu inekiibau kurisi. Ma kana kita ivire da kunona ke ita vogiini da tuna na Yesu. ¹³ Muriyai ivi ruwa ivovira ku Jerusalem ma turaturasi ivonesi da Yesu ikitai. Ma bade ke iti tumaghanesi.

*Kana kiviivina ivi 11 Yesu ikitai.
(Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Apos
1:6-8)*

¹⁴ Muriyai bade kana kiviivina ivi 11 ikamkam ma Yesu kurisi inekiibau. Ma iyeghisi iyamna i vitumaghana igisi ma bade iyavo kava ivivi mamataresi da rabobowai ivomiiri na ke iti tumaghanesi, nuwanuwasi na guduguduna. ¹⁵ Ma ivonesi bo, “Kokiibau da dobu ku

kudubina, da varaku biibiina dam ma dam kurisi kona dimei.* ¹⁶ Iyavo kava ini tumaghaneku ma ina babataito na yawasa makamakii nonowina ina panani. Ma iyavo kava ke ini tumaghaneku na kovogha ghamana ina viiya. ¹⁷ Ma iyavo kava itumaghaneku na weni matakirisi gwabisiyai ina makamakai. Avakuwai kanuma beroberosi ina kwavinisi, kunuma gamosi bogii ma bogiiyai ini sisiya, ¹⁸ mota beroberosi ina votovoni ma gubaga ke ina panani, gegura berona inumai ma ke ina rabobo, ma bade imasi wawaya gubagubagisi ku tepasi ina terei da ini yawasisi.”

Yesu ighae ku kunuma.

(Luk 24:50-53; Apos 1:9-11)

¹⁹ Bada Yesu kana kivikivina kurisi ivi sisiya ikovi na God iviitawei ighae ku kunuma da katagheyana imakiipika.* ²⁰ Ma vaghina, kana kivikivina ikiibau da dobu nununai Yesu varana biibiina idimadime. Ma Bada ivi vitesi da bera ma matakira ghamaghamasi kamosiyai ituputupuwa, berasi ivivi mamatara da vonavaghata ivivi sisiyei.

---

* **16:15:** Apos 1:8   * **16:19:** Apos 1:9-11

Gapapaiwa New Testament
The New Testament in the Gapapaiwa Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Gapapaiwa long
Niugini

copyright © 2009-2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gapapaiwa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 11 Nov 2022

02820c89-25a2-533d-9e19-9a2d0e178860